

FÆLLESUDVALGET FOR ERHVERVSUDVIKLING I GRØNLAND

Formand for Danmarks Erhvervsråd Anders Knutsen (formand)

Konsulent Tønnes O.K. Berthelsen, KNAPK

Bankdirektør Svend-Erik Danielsen, GrønlandsBanken

Direktør Peter Beck, Grønlands Hjemmestyre

Professor Niels Westergaard-Nielsen, Handelshøjskolen i Århus

Direktør Sverri Hansen, Vestnordenfonden

Direktør Vagn Andersen, Grønlands Ejendomsselskab

Direktør Anders Brøns, Polar Seafood

Fællesudvalgets sekretariatsbetjening er blevet varetaget af embedsmænd i Økonomi- og Erhvervsministeret og Erhvervs- og Boligstyrelsen i Danmark samt Økonomidirektoratet og Direktoratet for Erhverv i Grønlands Hjemmestyre.

INUUSSUTISSARSJONERMIK INERIARTORTITSINERMUT
ATAATSIMUT ATAATSIMIITITALIAQ
FÆLLESUDVALGET FOR ERHVERVSUDVIKLING
I GRØNLAND

UDEN ERHVERVSUDVIKLING – INGEN VELFÆRDSUDVIKLING

UDEN ERHVERVSUDVIKLING
– INGEN VELFÆRDSUDVIKLING

Oplag: 1.300 eks.
Rapporten kan også hentes på Grønlands Hjemmestyres hjemmeside www.nanoq.gl/naleraq
Layout og produktion: Info Design aps, Nuuk
Tryk: Specialtrykkeriet Viborg a-s
Bagsideindstik: CD-rom af Mediestunt ApS
Bagsidefoto: Mediestunt ApS
© Grønlands Hjemmestyre, Direktoratet for Erhverv

Indholdsfortegnelse

Forord	3
Kapitel 1. Fællesudvalgets anbefalinger	4
1.1. Anbefalinger til nye initiativer	4
1.2. Anbefalinger til den videre proces	9
1.3. Baggrund for fællesudvalgets anbefalinger	11
Kapitel 2. Erhvervslivets udfordringer	13
2.1. Det grønlandske erhvervsliv	13
2.2. Et syn på de basale forudsætninger for erhvervsudvikling	14
2.3. De erhvervsøkonomiske udfordringer	18
2.3.1. Uddannelse	19
2.3.2. Arbejdsmarked	22
2.3.3. Konkurrenceforhold	23
2.3.4. Infrastruktur og boliger	26
2.3.5. Iværksætteri	28
2.3.6. Innovation	30
2.4. Virksomhedernes udfordringer	32
2.4.1. Omkostningsniveauet	33
2.4.2. Produktivitet	34
Kapitel 3. Udvikling af erhvervslivet	38
3.1. Uddannelse	41
3.1.1. Eksisterende rammer og instrumenter	41
3.1.2. Vision, mål og initiativer	43
3.2. Arbejdsmarked	47
3.2.1. Eksisterende rammer og instrumenter	47
3.2.2. Vision, mål og initiativer	48
3.3. Konkurrenceforhold	53
3.3.1. Eksisterende rammer og instrumenter	53
3.3.2. Vision, mål og initiativer	55
3.4. Infrastruktur og boliger	59
3.4.1. Eksisterende rammer og instrumenter	59
3.4.2. Vision, mål og initiativer	60
3.5. Iværksætteri	67
3.5.1. Eksisterende rammer og instrumenter	67
3.5.2. Vision, mål og initiativer	68
3.6. Innovation	71
3.6.1. Eksisterende rammer og instrumenter	71
3.6.2. Vision, mål og initiativer	72

Forord

Med rapporten "**Uden erhvervsudvikling - ingen velfærdsudvikling**" præsenterer **Fællesudvalget for erhvervsudvikling i Grønland** sit bud på, hvilke beslutninger der skal træffes for på lang sigt at skabe en selv bærende økonomi i Grønland.

Det er en stor opgave, der ikke kan løftes i løbet af få år. Det, der skal til, er et langt sejt træk. Til trækket er der brug for vilje og kraft, og udvalget peger i rapporten på 12 konkrete projekter, der skal føre frem mod målet. Prioriteringen af projekter understreger, at det er afgørende, at de basale forudsætninger for en sund erhvervsudvikling er opfyldt. Der skal med andre ord være et velfungerende marked, som virksomhederne kan udvikle sig på, og udvikling kræver uddannelse og viden.

Grønland skal ikke være domineret af en offentlig sektor og dermed være afhængig af tilskud udefra. Grønland skal udvikles og løftes af det private initiativ og ved landets egen vilje og kraft. Det forudsætter grundlæggende holdningsændringer og en helhedsorienteret indsats på tværs af sektorer.

Udvalget takker de mange, som har brugt tid og kræfter på at skabe det bedst mulige grundlag for vores prioritering af initiativer. Det er bl.a. sket på arbejdsseminaret Naleraq Camp, ved virksomhedsbesøg i Grønland og ved at trække på rigtigt mange ressourcepersoner i Grønland og Danmark.

Der har været udvist stor interesse for udvalgets arbejde, hvilket også er kommet til udtryk i form af den generelle debat om erhvervsudviklingen i Grønland, samt forslag og kommentarer på udvalgets hjemmeside.

Vi håber, at fællesudvalgets anbefalinger til konkrete initiativer vil blive gennemført, men det kræver politisk stillingtagen og vilje i det grønlandske samfund - udover naturligvis et godt samspil med omverdenen.

For at fastholde fokus og retning i gennemførelsen af initiativerne præsenterer udvalget også - naleqqat - pejlemærker - der kan vise vejen mod en selv bærende økonomi.

Fællesudvalget for erhvervsudvikling i Grønland håber, at vores pejlemærker er tydelige i landskabet og ønsker held og lykke på rejsen.

På fællesudvalgets vegne

Anders Knutsen

Kapitel 1.

Fællesudvalgets anbefalinger

1.1. Anbefalinger til nye initiativer

Statsminister Anders Fogh Rasmussen og Landsstyreformand Hans Enoksen nedsatte i maj 2003 fællesudvalget for erhvervsudvikling i Grønland.

Fællesudvalget fik følgende kommissorium:

“Udvalget skal kortlægge de forhold, som virker begrænsende på udviklingen af det grønlandske erhvervsliv, samt komme med anbefalinger til, hvordan dette kan ændres. Udvalget skal desuden komme med anbefalinger til, hvordan grundlaget for erhvervsvirksomhed kan styrkes, herunder i hvilken grad uddannelses- og socialvæsenet understøtter denne målsætning”.

Ønske om øget politisk og økonomisk selvstændighed...

Dette arbejde skal ses i sammenhæng med det politiske ønske i Grønland om større politisk selvstændighed, som fra dansk side følges af en forventning om i takt hermed at reducere bloktilskuddet. Udgangspunktet for udvalgets arbejde er en i Grønland bredt funderet politisk målsætning om at skabe en selv bærende økonomi.

Målsætningen viser, at Grønland selv vil påtage sig hovedansvaret for den fortsatte udvikling af samfundet.

...men det bliver ikke let

Målet er meget ambitiøst, og kan ikke nås inden for en kort periode. Bloktilskuddet på 3 mia. kr. fra Danmark medfører, at den disponible indkomst er mere end 1/3 højere end bruttonationalproduktet. Det kræver *ny* dynamik og *ny* vækst i den grønlandske økonomi, hvis målet skal nås.

Men målet *skal* nås, hvis der også i fremtiden skal være råd til finansiering af velfærdsydelser, men det kræver modige beslutninger på alle niveauer i det grønlandske samfund.

Indtægter fra erhvervslivet skal finansiere fremtidens Grønland

Udvalget har set det som sin væsentligste opgave at udstikke et konkret forslag til kursen for udviklingen af det grønlandske erhvervsliv. Det er indtægter fra erhvervslivet, der skal finansiere fremtidens Grønland. Uden innovative og internationalt konkurrencedygtige virksomheder er det ikke muligt at fortsætte udviklingen og opfylde målet om en selv bærende økonomi.

En velfungerende folkeskole, en veludbygget infrastruktur, tidssvarende boliger og et fintmasket socialt sikkerhedsnet kræver, at der er sikret gode rammer for, og at det er fuldt accepteret, at virksomhederne tjener penge.

Som nævnt ovenfor har målet om en selv bærende økonomi været et pejlemærke for udvalgets arbejde og anbefalinger. Det kan nås fra to sider. Enten ved at reducere de offentlige udgifter eller ved at øge værditilvæksten. Udvalget ser et behov for at arbejde fra begge sider på en gang.

Udvalgets anbefalinger fokuserer på, hvordan rammerne kan skabes for at øge værditilvæksten i det grønlandske erhvervsliv. Udvalget har på den baggrund opstillet følgende målsætning for at kunne realisere det overordnede politiske mål:

Den overordnede målsætning

Grønland skal have en årlig realvækst i den private sektor på mindst 5 pct.

Vækstmålsætningen er ambitiøs og kræver, at der skabes en kraftig værditilvækst i erhvervslivet. Det er imidlertid nødvendigt, hvis Grønland ikke blot skal følge med andre landes vækst, men også indhente det nuværende efterslæb.

I forbindelse med opstillingen af den overordnede målsætning for den private sektor er der taget udgangspunkt i den nationalregnskabsmæssige definition af, hvilke aktiviteter der indgår i den private sektor. Det betyder, at alle virksomheder indgår i den private sektor uanset, om de er offentligt eller privat ejet. På grund af den kraftige offentlige dominans kan der i realiteten skelnes mellem en privat og offentligtejet del af den private sektor.

I rapporten lægges der op til en klar adskillelse af de kommercielle mål og fordelingspolitiske hensyn. Det vil styrke væksten i den private sektor, hvis urentable virksomheder lukkes, så der frigives kapital og arbejdskraft til de kommercielle dele af erhvervslivet.

Værditilvæksten kræver gennemgribende forandringer inden for en række områder

Væksten kræver en indsats på en række områder, der vil virke sammen og forstærke hinanden.

Udvalget finder, at de grundlæggende præmisser for indsatsen er:

- at gå fra støtte til virksomhederne til udvikling af rammerne for virksomhederne
- at skabe vækst gennem fokus på uddannelse og viden
- at gå fra offentlig til privat virksomhed.

Økonomisk vækst kræver dynamik, nye virksomheder samt nye produkter og produktioner. Og det skal være private virksomheder, som skaber værditilvækst og kan medvirke til at reducere tyngden fra den offentlige sektor og de hjemmestyreejede virksomheder.

Der er behov for dynamik

Dynamik skabes af mennesker. Det kræver et velfungerende arbejdsmarked og et uddannelsessystem, der kan sikre de nødvendige menneskelige ressourcer til at skabe væksten. De fysiske og lovgivningsmæssige rammer skal være i orden. Det forudsætter ikke alene ændringer på økonomisk og organisatorisk plan, men også ændringer af grundlæggende holdninger og traditioner.

Udvalget anbefaler derfor, at indsatsen igangsættes på seks områder:

- uddannelse
- arbejdsmarked
- konkurrenceforhold
- infrastruktur og boliger
- iværksætteri
- innovation.

Hvert indsatsområde skal bidrage til, at den overordnede målsætning kan opfyldes. Naleqqat – pejlemærker – er væsentlige redskaber til at holde retningen mod en selv bærende økonomi. Pejlemærkerne skal være nemme at se og skal lede i den rigtige retning – det er deres funktion.

Figur 1. Vision og målsætning for indsatsområderne

Indsatsområde	Vision	Målsætning
Uddannelse	Grønland får i størst muligt omfang uddannet hjemmehørende kvalificeret arbejdskraft inden for alle erhvervsgrøene	Andelen af 30-årige hjemmehørende personer, der har opnået en kompetencegivende uddannelse stiger med 1 pct. point pr. år frem til 2014
Arbejdsmarked	Et velfungerende arbejdsmarked understøtter en dynamisk erhvervsudvikling og har en plads til alle	Den del af arbejdsstyrken, der står til rådighed for arbejdsmarkedet skal stige fra 76 pct. til 80 pct. i 2014
Konkurrenceforhold	Erhvervslivet er domineret af privat erhvervsvirksomhed, der tilvejebringer grundlaget for en selv bærende økonomi	Realvæksten i de privatejede og kommercielt drevne grønlandske selskaber skal være på mindst 7 pct. om året
Infrastruktur og boliger	Infrastrukturen og boligmarkedet understøtter arbejdskraftens og erhvervslivets mobilitet og tilbyder rammer til konkurrencedygtige priser	Trafik- og telestrukturen skal optimeres i forhold til de mest rentable ruter/linjer, og nyinvesteringer på trafik-, IKT- og boligområdet prioriteres til områder, hvor der er størst potentiale for rentabel erhvervsudvikling
Iværksætter	En levende iværksætterkultur udgør et bærende element i udvikling af et dynamisk erhvervsliv	I 2014 skal antallet af nyetablerede virksomheder være 50 pct. højere end i 2004
Innovation	Innovation er en væsentlig drivkraft for udvikling af erhvervslivet	Mindst tre egentlige innovative projekter årligt, der giver sig udslag i udbud af nye produkter eller servicedydelser. Mindst et af disse skal inden for en periode på tre år kunne gøres til genstand for eksport

Visionerne konkretiseres i målbare mål

Målsætningerne tager udgangspunkt i visionerne for fremtidens Grønland. Visionerne rækker langt frem i tiden, men visionerne konkretiseres i målbare mål. Målene sættes i forhold til en overskuelig periode, frem til år 2014, selv om der på det tidspunkt fortsat kan være lang vej, til visionen er realiseret. Det er vigtigt, at målene ikke blot er fremtidsmusik, men nærværende – og at det første skridt tages nu!

For at kunne fastlægge den indsats, der fører til målene, har det været nødvendigt at se på, hvilke begrænsende forhold – som udvalget vil kalde udfordringer – de enkelte indsatsområder står overfor, og hvilke rammer der allerede eksisterer for virksomhedernes udvikling. Udfordringerne har været en væsentlig del af grundlaget for fællesudvalgets valg af indsatsområder.

Kortlægning af udfordringerne og de eksisterende rammer og instrumenter er sket på baggrund af analyser, der tidligere er foretaget af det grønlandske erhvervslivs rammer for udvikling. Fællesudvalget har ikke selv gennemført analyser.

Et udvalg af relevante baggrundsdokumenter, som har indgået i udvalgets drøftelser, kan findes på hjemmesiden www.nanoq.gl/naleraq. I "Notat til belysning af strukturpolitiske og centrale erhvervspolitiske problemstillinger i Grønland", der ligger på hjemmesiden, er oplistet de væsentligste rapporter, som udvalget har inddraget i sit arbejde.

Der er mange udfordringer forbundet med at forbedre rammerne for det grønlandske erhvervsliv

Fællesudvalget vurderer, at de væsentligste udfordringer er:

- Et marked præget af monopoler og for stor offentlig deltagelse i erhvervslivet
- Stor boligmangel i vækstområder samt en dyr og uhensigtsmæssig infrastruktur
- Manglende balance mellem udbud og efterspørgsel af arbejdskraft, som sammen med sociale problemer er blandt årsagerne til, at en stor andel af befolkningen er på passiv forsørgelse
- Manglende kvalitet i folkeskolen og for få med en kompetencegivende uddannelse, kombineret med manglende sproglige kundskaber
- Lav innovationsaktivitet i virksomhederne, der bl.a. hæmmes af strukturbevarende erhvervstilskud
- En lønmodtager- og forsørgeskultur samt en for ringe incitamentsstruktur, der medvirker til, at der kun er få iværksættere.

Årsagerne er mange, men på tværs af problemer med manglende markedsmekanismer og isolerede delmarkeder ses også traditioner og holdninger, som har indflydelse på motivationen til alt fra at tage en uddannelse til at etablere egen virksomhed.

Fællesudvalget vil på baggrund af sit arbejde pege på, at følgende initiativer *først og fremmest* skal gennemføres for at skabe udvikling i Grønland.

Figur 2. De anbefalede initiativer

Behov for et velfungerende marked

En selv bærende økonomi er ikke mulig uden konkurrencedygtige virksomheder, der kan klare sig på de globale markeder. Det er de virksomheder, der skal skabe indtjeningen til Grønland. Men sådanne virksomheder kan kun udvikle sig, hvis der er et marked at udvikle sig på. Et velfungerende marked kræver en reform af ensprissystemet og en bevægelse fra offentligt til privat initiativ på mange områder, på boligmarkedet, i de offentlige serviceydelser og på de områder, der i dag varetages af de hjemmestyreejede selskaber. Ud over at give markedsmekanismer mulighed for at udfolde sig er det også afgørende, at informations- og kommunikationsteknologi (IKT) i højere grad fjerner grænserne mellem de isolerede delmarkeder og den øvrige verden.

Kvaliteten skal øges i uddannelsessystemet

Konkurrencedygtige virksomheder har behov for kvalificeret arbejdskraft. Kvaliteten af uddannelsessystemet skal øges. Det skal være en god oplevelse at tage en uddannelse, og det er det kun, hvis uddannelse sker i et fagligt udviklende og inspirerende miljø. Nogle uddannelser skal tages i andre lande, og undervisningsmaterialer findes ofte kun på fremmedsprog. Derfor skal studerende beherske tre sprog – grønlandsk, dansk og engelsk.

Det offentlige har også en anden rolle at spille, når de konkurrencedygtige virksomheder skal udvikles. Der skal også skabes muligheder. Derfor skal der opret-

tes en uddannelses- og vækstfond, som understøtter både innovative projekter og uddannelse. Innovation skal ikke kun understøttes med kapital, men også af videninstitutioner og rådgivningsfunktioner.

Forandringer kræver mod

Allerede med valget af initiativer peger fællesudvalget på, at der er behov for at ændre holdninger og traditioner. Det er beslutninger, der kræver mod. Rammerne for erhvervslivet skal være fundamentalt anderledes end i dag, hvis Grønland skal kunne skabe en selv bærende økonomi. Udvalget foreslår også konkrete initiativer, der sætter ind i forhold til holdninger og traditioner. Projekterne om god virksomhedsledelse og branding er eksempler herpå. Ved at påvirke incitamentsstrukturen kan adfærden ændres. Det er en af mulighederne for at gøre flere til en del af arbejdsfællesskabet.

Initiativerne oven for er de prioriterede initiativer. Initiativerne har forskellig karakter. Nogle sætter ind i forhold til grundlæggende strukturer som ensprissy-stemet og uddannelsessystemet. De vil derfor kræve et beslutningsgrundlag, før det kan besluttes, præcis hvorledes omorganiseringen skal foretages. Andre kan umiddelbart sættes i gang fx "Fra politisk til professionel virksomhedsledelse". På udvalgets hjemmeside ligger en beskrivelse af initiativet "Grønlands Uddannelses- og Vækstfond". Beskrivelsen er et eksempel på de første skridt, der skal tages for at gennemføre et initiativ.

Udvalgets initiativer kræver, at der tænkes og arbejdes på tværs

Fællesudvalget peger på de initiativer, der giver størst mulig effekt i forhold til de identificerede udfordringer. Samtidig er de helt afgørende forudsætninger for, at visionen om en selv bærende økonomi kan realiseres. Initiativerne understreger behovet for at tænke på tværs og sætte ind på flere områder samtidig for at skabe synergi og fælles kraft. Initiativerne skal gennemføres for uden erhvervsudvikling - ingen velfærdsudvikling.

Initiativerne kræver modige beslutninger, som samtidig kan være vanskelige at gennemføre. Det vil gøre ondt på nogle at gennemføre de tilpasninger, som initiativerne er udtryk for, men fællesudvalget er overbevist om, at det netop er en tilpasning. På den anden side venter et Grønland, der ikke blot er væsentligt tættere på at have en selv bærende økonomi, men som også er et samlet set væsentligt bedre Grønland at leve i.

I kapitel 2 uddybes udfordringerne for erhvervsudvikling. I kapitel 3 præsenteres for hvert enkelt indsatsområde de initiativer, der skal sættes i værk. Baggrunden for at vælge netop de initiativer er de identificerede udfordringer og de eksisterende rammer og instrumenter sammenholdt med visionen og målsætningen for indsatsområdet. Kapitel 3 beskriver også de konkrete pejlemærker, der kan bruges i opfølgningen, for at fastholde retningen mod en selv bærende økonomi.

1.2. anbefalinger til den videre proces

Fællesudvalget for erhvervsudvikling i Grønland kan ikke selv - og skal ikke selv - gennemføre de anbefalede initiativer. Det er ikke - og har aldrig været - udvalgets opgave.

Det grønlandske samfund, erhvervslivet og uddannelsesverdenen har udvist et stort engagement i processen omkring udvikling af initiativerne.

Der er behov for klare politiske udmeldinger

Men engagement fra aktørerne gør det ikke alene. Det er helt afgørende for succes, at der kommer en tilbunds gående politisk diskussion af fællesudvalgets anbefalinger, både i Grønland og i Danmark.

Hvis anbefalingerne skal gennemføres, skal der træffes de nødvendige beslutninger og prioriteres ressourcer til at gennemføre de konkrete initiativer. Udvalget har tre anbefalinger til at sikre gennemførelsen, i den videre proces.

Udvalget foreslår, at der for hvert initiativ nedsættes en arbejdsgruppe, hvor Grønlands Hjemmestyre bidrager med sekretariatsbistand. Arbejdsgrupperne bør have til opgave at afklare konkrete udestående spørgsmål bl.a. af lovgivningsmæssig, økonomisk og organisatorisk karakter inden for 6 måneder, så de enkelte initiativer er klar til politisk stillingtagen og gennemførelse. Disse arbejdsgrupper foreslås formelt nedsat af Landsstyret.

Udvalget finder det afgørende, at der hvert år følges op på målsætningerne inden for de enkelte indsatsområder, de foreslåede initiativer og tilhørende pejlemærker. Selvstyrekommissionens anbefaling om behovet for at gennemføre en strukturovervågning på bl.a. erhvervs-, arbejdsmarkeds- og uddannelsesområdet er grundlæggende udtryk for samme opfattelse. Fokus bør ikke alene være på de offentlige initiativer, men i lige så høj grad også på de barrierer, der er for det private initiativ og virkningerne heraf.

Erhvervsudviklingen skal styres ved hjælp af mål og delmål

Med fællesudvalgets erfaringer fra erhvervslivet har det været naturligt at pege på, at erhvervsudviklingen skal styres ved hjælp af mål og delmål, som det er muligt at følge op på.

Datagrundlaget er for mangelfuldt til at kunne overvåge udviklingen

Som i enhver privat virksomhed skal også Grønland kende udgangspunkt og pejlemærker for at kunne sætte den kurs, der fører til målet. Fællesudvalget har i sine bestræbelser på at opstille sådanne kvantificerbare mål fundet det påfaldende, hvor mangelfuldt datagrundlaget er i Grønland på helt centrale områder, ikke mindst på erhvervsområdet. Som en naturlig konsekvens heraf er det også begrænset, hvilke fortolkninger det er muligt at foretage af data og dermed hvilke forklaringer, der kan udarbejdes vedr. udviklingen i samfundet generelt. Dette forringer mulighederne for at målrette og planlægge nødvendige langsigtede initiativer. Derfor vil fællesudvalget anbefale, at datagrundlaget tilvejebringes, og der skabes fundament for at kunne overvåge og derved styre og styrke udviklingen.

Gennemførelse af initiativer kræver tid og kræfter

Udvalget er opmærksom på, at gennemførelsen af de foreslåede initiativer vil stille store krav til administrationen i Grønlands Hjemmestyre med hensyn til koordination mellem sektorer, analytisk kapacitet og ressourcetræk. Derfor vil der være behov for, at der sker en overordnet politisk styring, som muliggør den nødvendige prioritering og fremdrift i processen. I forhold til at sikre fremdriften i initiativerne kan det i nogen udstrækning være en fordel at kunne trække på ekspertise hos relevante danske myndigheder og institutioner.

Opfølgningen på målsætninger, initiativer og pejlemærker skal resultere i forslag om justering af målene og indsatsen, hvis fremdriften ikke er som forventet.

Den anden anbefaling vedrørende den videre proces er:

Til at sikre opfølgningen på udvalgets forslag til mål og initiativer etableres et nyt uafhængigt råd med deltagelse af relevante ressourcepersoner bl.a. fra erhvervslivet. Rådet nedsættes på initiativ af Landsstyret. Udvalget finder samtidig, at en konstruktion med deltagelse af relevante ressourcepersoner fra eksempelvis Danmark også vil være hensigtsmæssig af hensyn til at sikre flest mulige synsvinkler og dermed det bedst mulige faglige fundament for rådgivningen.

Samtidig mener udvalget, at de eksisterende grønlandske og danske rådgivende organer omkring erhvervs-, arbejdsmarkeds- og uddannelsesforhold i Grønland bør revurderes, så der ikke blot etableres endnu et råd, men samtidig sker nedlæggelse og sammenlægning blandt eksisterende råd og udvalg.

Den tredje anbefaling vedrørende den videre proces er:

Der gennemføres en uafhængig årlig vurdering af fremdriften i forhold til de opstillede mål. Det vil være naturligt, at ovennævnte råd får til opgave at sikre dette.

Udvalget ønsker en konkret politisk tilbagemelding på rapporten

Udvalget finder det helt nødvendigt, at såvel Landsstyret som den danske regering giver en konkret tilbagemelding på denne rapport, så den ikke blot ender på hylden uden den ønskede effekt for det grønlandske samfund.

En sådan politisk stillingtagen til udvalgets anbefalinger, målsætninger og initiativer er afgørende for at kunne gennemføre de tre ovennævnte forslag og dermed sikre den fornødne fremdrift i den videre proces.

1.3. Baggrund for fællesudvalgets anbefalinger

Fællesudvalget for erhvervsudvikling i Grønland har arbejdet i en tid, hvor der er meget andet arbejde i gang, som også har betydning for erhvervslivets udvikling, bl.a. arbejdet med den strukturpolitiske handlingsplan og selvstyrekommissionens betænkning fra marts 2003. Udvalget har valgt at tage udgangspunkt i det igangværende arbejde og de allerede gennemførte analyser. På baggrund heraf graves et spadestik dybere i forhold til erhvervsudvikling, og ud fra dette prioriteres og konkretiseres målrettede erhvervsfremmeinitiativer.

Behov for "gode offentlige beslutninger"

Det er fællesudvalgets vurdering, at erhvervsudviklingen styrkes bedst via de erhvervmæssige rammevilkår, som virksomhederne kan arbejde inden for. I praksis er rammevilkår "gode offentlige beslutninger" inden for eksempelvis uddannelse, infrastruktur og myndighedsudøvelse i forhold til erhvervslivet og arbejdsmarkedet. Fællesudvalget peger på de helt centrale kritiske områder, hvor der er behov for, at de offentlige aktører tilbyder nye fremtidssikrede rammevilkår for virksomheder og de grønlandske borgere.

Det er nødvendigt at prioritere blandt initiativerne for at få gennemslagskraft

Prioritering er nødvendig for at få gennemslagskraft i et så omfattende problemkompleks som den grønlandske erhvervsudvikling. Imidlertid betyder det også fravalg af initiativer, som kan medvirke til at fremtidssikre virksomhedernes rammebetingelser, men som ikke har været "store nok" til at indgå efter en skarp prioritering. Initiativer, der allerede delvist er sat i værk, indgår heller ikke med samme vægt i prioriteringen.

Fællesudvalget har til formål at komme med forslag til at styrke erhvervsudviklingen. Synsvinklen på socialvæsenet og andre sektorer har derfor været via den pågældende sektors påvirkning af erhvervslivets vilkår. Sektorerne er ikke behandlet som de selvstændige indsatsområder, som de naturligvis også er.

Åbenhed og dialog

Bidrag til prioritering og konkretisering af initiativer er modtaget fra offentligheden og fra ressourcepersoner i såvel Grønland som Danmark. Fællesudvalget har under hele processen ønsket åbenhed og dialog med det omgivende samfund for at sikre, at alle gode idéer kunne blive inddraget i processen. Et af midlerne hertil har været hjemmesiden www.nanoq.gl/naleraq, som udvalget håber fremover kan blive et redskab til opfølgning på målsætninger og initiativer. De initiativforslag, der var indkommet inden Naleraq Camp, blev inddraget i prioriteringen. Ved hvert udvalgsmøde har udvalget modtaget en opdateret liste over initiativforslag fra offentligheden og inddraget disse i drøftelserne. På fællesudvalgets hjemmeside kan en oversigt over indkomne initiativforslag ses.

Relevante ressourcepersoner bør inddrages i gennemførelsen af initiativerne

Naleraq Camp har været et vigtigt bidrag til prioritering og konkretisering af initiativer. Fællesudvalget finder det naturligt, at deltagere herfra, som har deltaget i udviklingen af initiativerne, også inddrages i de arbejdsgrupper, der skal sikre gennemførelsen af initiativerne.

Naleraq Camp

Formålet med Naleraq Camp den 11. - 12. september 2003 i Kangerlussuaq var at finde pejlemærket for den fremtidige erhvervsudvikling i Grønland.

Fællesudvalget havde inviteret 42 personer med interesse for området til at give deres bud på, hvad der kunne gøres. Deltagerne repræsenterede mange forskellige sider af Grønland, og der var både direktører, personer fra uddannelses- og arbejdsmarkedssektoren og studerende at finde blandt deltagerne.

I løbet af campens to dage arbejdede deltagerne med mange forskellige idéer og endte op med at få afgrænset 22 konkrete forslag til, hvad der kunne gøres for at styrke grundlaget for erhvervsudvikling i Grønland. Disse forslag var ikke blot løse idéer, men var blevet grundigt beskrevet og diskuteret. Forslagene blev samlet og overdraget til udvalgets formand, som tog dem med hjem i tasken til det videre arbejde i fællesudvalget.

Kapitel 2.

Erhvervslivets udfordringer

Det grønlandske erhvervsliv står i dag over for en række udfordringer, når de eksisterende vilkår sammenholdes med de rammer for erhvervsudvikling, som bør være til stede. De ønskede rammer er beskrevet i afsnit 2.2. I det følgende gennemgås udfordringernes betydning for det grønlandske erhvervsliv og for den enkelte virksomhed. På baggrund af denne diagnose peger udvalget i kapitel 3 på, hvad svaret på disse udfordringer bør være. Beskrivelsen af udfordringerne tager udgangspunkt i et kort signalement af det grønlandske erhvervsliv.

2.1. Det grønlandske erhvervsliv

Afhængighed af fiskeriet og tilknyttede erhverv

Grønland er et enormt land på ca. 2,2 mio. km², omtrent 49 gange Danmarks størrelse, hvoraf ca. 85 pct. er dækket af indlandsis. Den samlede befolkning er på ca. 56.000 personer, hvoraf ca. 6.000 personer er født uden for Grønland. Befolkningen er fordelt på 18 byer, og 62 bygder opdelt i 18 kommuner, med knap 2.000 km mellem den nordligste og sydligste bygd.

En større eksport er en afgørende forudsætning for at skabe en selv bærende økonomi. En opgørelse af eksportens fordeling på hovedbrancher i 2001 viser, at 89 pct. af eksporten fra Grønland har rod i fødevarersektoren, hvor fiske- og skaldyrprodukter er de helt afgørende eksportvarer.

Tabel 1. Eksport fordelt på hovedbrancher – i 2001

Hovedbrancher	Eksport i 1.000 kr.
Fødevarer, primært fisk og skaldyr	1.986.295
Råstoffer	10.994
Bearbejdede varer	18.468
Maskiner og transportmidler	68.709
Diverse	148.299
I alt	2.232.765

Kilde: Grønlands Statistik.

Fiskeriets eksportindtægter stammer primært fra fangst og produktion af rejer, hellefisk og krabber. Hertil kommer en mindre eksport baseret på kammuslinger, torsk og stenbiderrogn. I de fleste kommuner er en ret stor del af beskæftigelsen bundet til fiskerisektoren. Derfor kommer der uvægerligt stor fokus på både selve fiskeriet og de landbaserede produktionsanlæg og deres betydning for beskæftigelsen i lokalsamfundet.

Som konsekvens opstår et stadigt politisk pres på fiskeriet og på produktionsvirksomhederne for at sikre såvel indtjening som beskæftigelse til lokalsamfundene. Faren er naturligvis, at virksomhederne risikerer at ende som beskæftigelsesprojekter, med en forringet konkurrenceevne og deraf følgende behov for subsidiering.

Da fiskerisektoren skal konkurrere på verdensmarkedet, er erhvervet imidlertid tvunget til en løbende effektivisering. Dette indebærer bl.a., at fiskeriet må koncentreres på færre og større enheder. Samme tendens ses for landanlæggene. Det er af største betydning, at erhvervspolitikken ikke indrettes på en måde, så fiskerierhvervets muligheder for at skabe fortsat vækst og eksportindtægter forringes, blot for at tilgodese lokalpolitiske og kortsigtede beskæftigelseshensyn.

Havets levende ressourcer, og dermed fiskeriet og følgeindustrien, er fortsat fundamentet for Grønlands økonomi. Erhvervslivet, som består af både private og offentlige selskaber, består derudover af tre sektorer, hvis der bruges en grov opdeling: Råstoffer, turisme og de såkaldt landbaserede erhverv. Sidstnævnte er en samlebetegnelse for en række forskellige brancher, herunder handel, bygge- og anlæg, service og produktion.

I SULISA's undersøgelse¹ fra 1996 af bruttoomsætningen inden for fire erhvervsområder viste resultatet, at fiskerisektoren samt de øvrige landbaserede erhverv udgjorde langt størstedelen af den samlede bruttoomsætning, som på daværende tidspunkt blev beregnet til ca. 9,7 mia. kr. Turisme og råstoffer udgjorde en lille andel, men det er to erhvervsområder, hvor der i dag investeres i udviklingsaktiviteter, og hvor der vurderes at være et potentiale for vækst.

Turismeerhvervet satte sig i 1991 det mål at nå en samlet bruttoomsætning på 500 mio. kr. i 2005, hvilket i givet fald vil være mere end en fordobling i forhold til den beregnede omsætning i ovennævnte undersøgelse fra 1996. Grønlands Turistråd vurderer i sit oplæg til turismehandlingsplan 2003-2005, at der har været en pæn vækst i erhvervet siden 1991. Ændringer i målemetoderne siden 1991 gør det imidlertid vanskeligt at vurdere, i hvilken grad de oprindelige mål er nået.

Den internationale olie- og mineindustri har i en femårig periode fra 1995-2000 investeret ca. 1 mia. kr. i efterforskning i Grønland. Dette beløb er nogenlunde ligeligt fordelt mellem dels efterforskning efter hårde mineraler og dels efter olie og gas.

De landbaserede erhverv har stor betydning for beskæftigelsen og værdiskabelsen, men disse erhverv bidrager til gengæld kun med en beskedne eksportindtjening.

Sammenfattende er erhvervsstrukturen ensidig og præget af de primære erhverv, hvor særligt fiskeri udgør det naturlige grundlag for Grønlands egen økonomi. Derudover har Grønland også naturlige forudsætninger inden for råstoffer og turisme, som dog endnu ikke har så stor vægt i økonomien.

2.2. Et syn på de basale forudsætninger for erhvervsudvikling

Ensprissystemet begrænser muligheder for udvikling i vækstområder

Grønlands geografi giver nogle helt særlige forudsætninger for erhvervsudvikling. Hver af de 18 kommuner udgør et mere eller mindre selvstændigt marked, både hvad angår varer, boliger og arbejdskraft, idet der ikke er vejforbindelser

Fordelingspolitikken skal adskilles fra erhvervspolitikken

mellem kommunerne. Al transport skal ske enten til vands eller i luften. Det er en meget dyr infrastruktur, som stadig i vid udstrækning baserer sig på et ensprissystem. Dette er med til at opretholde et kunstigt højt omkostningsniveau for virksomhederne i de dele af landet, hvor der ved at gå over til omkostningsægte priser kunne opnås lavere priser.

Det er et politisk valg i Grønland, hvorvidt alle indbyggere, uanset om de er bosiddende i Nuuk eller i en lille bygd, skal have tilbudt stort set samme service-niveau, herunder have varer til samme pris. Udvalget vil imidlertid påpege, at den måde det historisk og også af det nuværende Landsting er valgt at organisere Grønland, medfører store omkostninger. Udvalget ønsker ikke et stille spørgsmålstejn ved, at også personer bosiddende i områder uden grundlag for et selvstændigt erhvervsliv skal have en acceptabel levestandard, men peger på, at det er nødvendigt med en klar adskillelse af fordelingspolitikken, og den politik, der skal sikre, at Grønland udvikler den mere selv bærende økonomi, som er forudsætningen for øget selvstændighed. Den selv bærende økonomi skal fremmes gennem erhvervs politikken. Erhvervs politikken har traditionelt været brugt til at sikre en række andre hensyn. Dette har bl.a. været tydeligt i forhold til subsidierne til de primære erhverv. Ønsket om at opretholde erhvervs/beskæftigelsesmuligheder i bygder og yderdistrikter har medvirket til, at betydelige dele af det kystnære fiskeri-, fangst- og landbrugserhvervet lider af strukturproblemer.

Erhvervsudviklingen skal drives af udviklingen i få stærke vækstcentre

Grønlands samlede erhvervsudvikling skal drives af udviklingen i få stærke vækstcentre. Byer og bygder skal udvikle sig med udgangspunkt i netop deres styrker og potentiale, og det er ikke muligt eller hensigtsmæssigt at forsøge at gøre alle områder ens. Eksempelvis har Nordgrønland hellefiskeriet. Midtgrønland med Nuuk som den største by og hjemsted for Hjemmestyrets centraladministration og en række hovedkontorer og servicefunktioner har gode forudsætninger for at udvikle viden- og serviceerhverv. Turisme er en sektor, der i princippet har potentialer i alle egne af landet. Også her skal områdernes forskellighed i fokus, og det er nødvendigt at prioritere udviklingsinitiativer og sammenholde disse med de infrastrukturelle muligheder og begrænsninger.

En større andel af samfundets omsætning skal skabes i konkurrence og på det private marked

Det er nødvendigt at adskille de to hovedhensyn, en acceptabel levestandard i områder uden grundlag for et selvstændigt erhvervsliv og fremme af en selv bærende økonomi. Det vil betyde, at en større andel af samfundets omsætning skal skabes i konkurrence og på det private marked. Det er ikke enkelt at balancere de to hensyn, som også kan beskrives som hensynet til forsyningssikkerheden og hensynet til effektiv ressourceudnyttelse på et frit marked.

Det frie marked kan være vanskeligt at skabe på et lille marked med få tilstedeværende aktører. Markedet er i dag domineret af de hjemmestyreejede selskaber og præges af omfattende subsidier til opretholdelse af bosætning, infrastruktur og erhvervstilskud målrettet de primære erhverv. Disse to forhold gør, at der ofte vil opleves konkurrenceproblemer, også hvor der ikke er offentlige virksomheder på markedet. Boligmarkedet er et eksempel på den offentlige dominans. Boligmarkedet er i dag præget af høje omkostninger, manglende lige vægt mellem udbud og efterspørgsel af boliger og deraf følgende manglende fleksibilitet. Det hæmmer arbejdskraftens mobilitet og gør det vanskeligt at starte egen virksomhed – i hvert tilfælde at ansætte medarbejdere, der forventer at få anvist en bolig.

Bestyrelsesarbejdet skal professionaliseres. Der skal skabes afstand mellem politikere og bestyrelser

Der er naturligvis behov for at tage visse fordelingspolitiske hensyn. De politiske hensyn, der nødvendigvis skal tages, skal imidlertid tages af Landsstyret og Landstinget via lovgivningen og prioriteringen af de offentlige midler og ikke via drift af selskaber, som bør fungere på kommercielle vilkår. En professionalisering af bestyrelserne rejser spørgsmålet om etiske regler og, som et element heri, om den nødvendige afstand mellem politikere og bestyrelser.

Den kommunale struktur bør genovervejes

Det er slående, at Grønland med så lille en befolkning har opretholdt en administrativ struktur, der på mange måder virker som et spejlbillede af den danske centraladministration. Den kommunale struktur bør genovervejes. Det vil i forbindelse med en kommende kommunalreform være hensigtsmæssigt at se nærmere på opgavefordelingen mellem centraladministrationen og kommunerne.

De nuværende mange små kommuner varetager hver for sig mange faglige opgaver, eksempelvis på skatteområdet. Det virker ikke hensigtsmæssigt ud fra en ressourceøkonomisk betragtning at operere med en selvstændig skatteforvaltning og -ligning i 16 af de 18 kommuner. Der må være væsentlige rationaliseringsgevinster at hente og formentlig også en højnelse af kvaliteten og sikring af en ensartet skatteligning ved at centralisere dette område.

Det væsentlige er at sikre, at opgaverne samles. Det sikrer den faglige kvalitet i opgaveløsningen, der kan opnås, når medarbejderne sidder flere sammen og arbejder med flere sager. Samtidig er det afgørende for den rationelle udnyttelse af ressourcerne i den offentlige sektor, som er nødvendig, når den offentlige sektor skal reduceres. Opgaverne skal samles, men ikke nødvendigvis i Nuuk.

Det offentliges rolle er at give virksomhederne de rette rammer

Det er vigtigt, at iværksættere og det private erhvervsliv i øvrigt har adgang til den nødvendige kapital, men udvalget finder, at direkte driftstilskud til virksomheder skal trappes ned til fordel for, at der sikres de rette rammer for drift af egen virksomhed og fremme af innovation. Det offentlige skal sikre, at iværksættere får bedre mulighed for at få adgang til boliger på et marked, der ellers umuliggør rekruttering af arbejdskraft og at sikre, at erhvervslivet får nem adgang til viden fra uddannelses- og forskningsverdenen.

Skattesystemet må ikke være til hinder for erhvervsudviklingen

Skattesystemet må ikke være til hinder for erhvervsudviklingen. Derfor er det afgørende, at skattesystemet indrettes på en måde, der giver både lønmodtagerne og virksomhederne incitament til at gøre en ekstra indsats. En kraftig vækst i den private sektor forudsætter, at indkomstkatten bidrager til at sikre det nødvendige arbejdsudbud samtidig med, at selskabsbeskatningen ikke er en hindring for de grønlandske virksomheders ekspansionsmuligheder i en situation, hvor der netop forlanges stor vækst i disse. Det afgørende for virksomhederne er dog de samlede incitament, hvor skatten udgør et ud af flere incitament. Der skal i denne sammenhæng peges på, at selskabsbeskatningen i Grønland ikke internationalt set kan karakteriseres som lav.

Viden er den helt afgørende forudsætning for erhvervsudvikling

Viden er den helt afgørende forudsætning for erhvervsudvikling. Viden er grundlaget for skabelse af nye produktioner, nye metoder og processer. Og viden skabes gennem uddannelse. Videregående uddannelse og tilegnelse af specialiseret viden nødvendiggør, at befolkningen mestrer minimum ét hovedsprog. Engelsk som fremmedsprog bør tillægges betydelig mere vægt i uddannelsessy-

stemet. Dansk vil også fremover i en årrække være en nødvendig forudsætning for uddannelse i Grønland, selvom det ikke er et hovedsprog. En befolkning, der mestrer fremmedsprogene engelsk og dansk, vil ligeledes være afgørende for vækst i en række erhvervssektorer. Det gælder i turistsektoren, mine- og råstofsektoren, og ved udvikling af flere eksportvirksomheder, der bl.a. kan øge samhandelsmulighederne med det nordamerikanske kontinent.

Kritisk masse er en forudsætning for at opnå den nødvendige kvalitet i uddannelserne

Ikke kun sprogkundskaber men også andre kundskaber skal være af høj kvalitet. Derfor skal også uddannelserne, uddannelsesinstitutionerne og lærerkræfterne være af høj kvalitet. Der er behov for at afprøve nye organisationsformer, at samle kræfterne og skabe nye, stærke faglige miljøer, herunder i højere grad at udnytte mulighederne i kommunikations- og informationsteknologien bl.a. til fjernundervisning. Kritisk masse (volumen i antal studerende og lærere) er en vigtig forudsætning for at opnå den nødvendige kvalitet.

Store uudnyttede potentialer i informations- og kommunikationsteknologi

I et land med så store afstande og så lille en befolkning, der bor meget spredt, er det af afgørende betydning at udnytte de store muligheder, som informations- og kommunikationsteknologien giver. Ikke mindst på folkeskoleområdet er der store potentialer i at udnytte informationsteknologien til at give børnene et bedre undervisningstilbud.

IKT giver også mulighed for, at etablere et mere sammenhængende arbejdsmarked og indførelse af digital forvaltning og dermed service over for borgere og virksomheder døgnet rundt for færre midler. Informationsteknologi anvendes fortsat kun i relativt begrænset omfang og ikke ud fra et systematisk og strategisk udgangspunkt, selv om der er lavet adskillige redegørelser herom samt udarbejdet et forslag til en national IT-strategi i 1999 af det af Landsstyret nedsatte IT-råd. Dette strategiforslag er ikke implementeret i større omfang.

Erhvervslivet skal have adgang til kvalificeret arbejdskraft. Denne basale forudsætning handler imidlertid ikke kun om at sikre adgang til højtuddannet arbejdskraft, men om adgangen til arbejdskraft i det hele taget, herunder i højsæsonen også til ufaglært arbejdskraft på fiskefabrikker i dele af landet.

De sociale problemer hæmmer erhvervslivets adgang til arbejdskraft

I mange familier er der betydelige sociale problemer, som hindrer en stabil tilknytning til arbejdsmarkedet. Virksomhederne skal have adgang til den nødvendige arbejdskraft, hvorfor der ikke alene er behov for at højne uddannelsesniveauet, men også for at tage fat på de helt grundlæggende sociale problemstillinger, så der kan sikres en stabil og motiveret arbejdskraft på alle niveauer. En motiveret arbejdsstyrke skal understøttes af et skatte- og ydelsessystem, der i højere grad motiverer til at arbejde.

Sammenfattende er de basale forudsætninger for erhvervsudvikling:

- at erhvervspolitikken alene skal fremme erhvervsudvikling, og at andre hensyn sikres via andre politikker
- at erhvervsfremmeindsatsen tager udgangspunkt i regionernes styrker og potentialer
- at det offentlige udformer de nødvendige rammer for erhvervslivet, men at færrest mulige midler er bundet i det offentlige system
- at støtten til enkeltvirksomheder skal begrænses mest muligt og være udviklingsorienteret og tidsbegrænset, så den ikke hæmmer fremvæksten af en selv bærende økonomi
- at erhvervslivet har adgang til den nødvendige arbejdskraft
- at viden og uddannelse accepteres som forudsætninger for erhvervsudvikling og som katalysatorer for innovation, herunder bør alle fremover uddannes, så de kan benytte engelsk og dansk.

2.3. De erhvervsøkonomiske udfordringer

Erhvervslivet står over for mange udfordringer, hvor en god del kan relateres til spørgsmålet om "marked" og de hermed forbundne basale forudsætninger for erhvervsudvikling.

Isolerede delmarkeder

Den første udfordring er opdelingen i isolerede delmarkeder som følge af de store afstande og uhensigtsmæssig infrastruktur i et land med en lille og spredt befolkning. I dag er denne opdeling bestemmende for strukturen i stort set alle sektorer, fra uddannelsessektoren til erhvervslivet.

Manglen på markedsmekanismer

Den anden udfordring er manglen på markedsmekanismer som følge af den store offentlige dominans i erhvervs- og samfundslivet, som afspejles i incitamentsstrukturene.

Traditioner og holdninger

Udfordringerne er væsentlige årsager til den række af markedsfejl, der i dag ses i Grønland med manglende ligevægt mellem udbud og efterspørgsel efter arbejdskraft. Disse markedsfejl påvirkes imidlertid også af traditioner og holdninger, som er endnu en hovedudfordring i den grønlandske erhvervsudvikling.

I figur 3 opsummeres udfordringernes betydning for virksomhedernes vækstvilkår opdelt på de valgte indsatsområder.

Det skal understreges, at udfordringerne giver en forenklet fremstilling af erhvervslivets mange udfordringer. Men det tjener til at skabe det overblik og den fokusering, som har været afgørende for udvalget. Når det for eksempel i figuren fremgår, at læremanglen er en følge af de isolerede delmarkeder, er det imidlertid ikke hele sandheden. Denne mangel påvirkes af eksempelvis generelle rekrutteringsproblemer til sektoren men også af udfordringen "isolerede delmarkeder". Opretholdelse af for mange skoler og institutioner øger problemerne med læremangel, idet de eksisterende lærerkræfter ikke udnyttes optimalt.

Udfordringerne beskrives efterfølgende for det enkelte indsatsområde, hvorved flere nuancer naturligvis kan komme med.

Figur 3. Overblik over udfordringernes betydning for indsatsområderne

Betydning af Betydning for	Manglende markedsmekanismer	Isolerede delmarkeder	Traditioner og holdninger
Uddannelse	Begrænset incitament til uddannelse	Mange små institutioner og skoler Mangel på lærere	Manglende tradition for uddannelse Frafald
Arbejdsmarkedet	Ydelsesstruktur, der hæmmer incitamentet til at arbejde	Manglende balance mellem udbud og efterspørgsel efter arbejdskraft, fagligt og geografisk	Manglende rollemodeller i udsatte familier
Konkurrenceforhold	Stor offentlig sektor For høje omkostninger Ensprissystem	Monopoler Små "hjemmemarkeder"	Virksomhederne skal tage vidtrækkende sociale og arbejdsmarkedspolitiske hensyn i driften
Infrastruktur og boliger	Transportområdet dækket af monopoler Boliger bygges ikke på et marked med priskonkurrence og ikke alene efter behov	Transport skal ske i luf-ten/til vands Boligmassens udnyttelse kan ikke fremmes ved pendling	Manglende tradition for at eje egen bolig Mangelfuld opsparingskultur
Iværksætteri	Boligmarkedet øger etableringsomkostninger Mangelfuld servicemindedhed i offentlig sektor	Store indtrængningsbarrierer pga. monopoler	Lønmodtager- og forsørgelseskultur
Innovation	Manglende incitament til innovation Lille eksportsektor Strukturbevarende erhvervstilskud	Få videninstitutioner	Fokus på produktion, men ikke på afsætning og processer

2.3.1. Uddannelse

Kun omkring 3 ud af 10 af den grønlandskfødte del af arbejdsstyrken har en kompetencegivende uddannelse

Grønland er i dag kendetegnet ved at have en arbejdsstyrke, som i langt overvejende grad er ufaglært. Det er kun ca. 3 ud af 10 af den grønlandskfødte del af arbejdsstyrken, der har en formel kompetencegivende uddannelse.² Til sammenligning er tallet knap 7 ud af 10 i Danmark. Der er derfor stærk afhængighed af kvalificeret arbejdskraft udefra, imens der, især blandt de ufaglærte, er væsentlige problemer med ledighed.

Af tabel 2 fremgår det, at udviklingen i uddannelsesniveaue var nærmest eksplosiv for de årgange, der blev født i sidste halvdel af 1960'erne. Under en forudsætning om fortsættelse af denne udvikling ville Grønland i løbet af få årtier kunne indsnævre gabet til lande som eksempelvis Danmark.

Tabel 2. Uddannelsesfrekvens for udvalgte årgange

Fødselsår	Personer født i Grl.	Faglige grundudd.	Korte videregående udd.	Øvrige udd.	Udd. i alt	Udd. andel af pop. født i Grl. i pct.
1963	1.033	145	70	7	222	21
1964	1.102	173	90	4	267	24
1965	1.100	198	107	5	310	28
1966	1.095	235	103	4	342	31
1967	1.032	285	88	5	378	37
1968	973	289	88	1	378	39
1969	791	297	64	4	365	46
1970	691	265	51	2	318	46
1971	598	237	44	1	282	47
1972	563	228	49	3	280	50
1973	532	205	37	2	244	46
1974	476	180	35	3	218	46
1975	553	182	27	2	211	38
1976	571	195	17	1	213	37
1977	588	172	16	1	189	32
1963-1977	11.698	3.286	886	45	4.217	36

Kilde: Egne beregninger på baggrund af udtræk fra Grønlands Statistiks uddannelsesregister.

Note: Korte videregående uddannelser omfatter eksempelvis lærer-, sygeplejerske- og socialrådgiveruddannelserne. Øvrige uddannelser omfatter primært lange videregående uddannelser, men også et mindre antal på kursuslignende uddannelser og underkategorien "øvrige uddannelser".

Anm.: Tallene for uddannede inkluderer også en mindre antal personer som ikke er født i Grønland, men som på andet grundlag har opfyldt betingelserne for at modtage grønlandsk uddannelsesstøtte. Dette modsvarer dog af, at der også er grønlandskfødte personer, hvis uddannelse ikke er medtaget, enten fordi deres uddannelse ikke var støtteberettiget, eller fordi de i stedet har modtaget dansk SU.

Antallet af personer, som i det sidste årti har opnået en kompetencegivende uddannelse, er let faldende. Det er ikke opgjort, hvor mange af de personer, som har fået en kompetencegivende uddannelse, der fortsat er bosiddende i Grønland. Der er således intet præcist overblik over uddannelsesniveaue i den grønlandske arbejdsstyrke.

Over 40 pct. af de grønlandske ungdomsårgange kan kun tale og forstå grønlandsk

Forskellige undersøgelser indikerer, at størstedelen af de personer, som kun kan tale og forstå grønlandsk, ikke vil opnå en kompetencegivende uddannelse.³ På denne baggrund er det meget bekymrende, at over 40 pct. af de grønlandske ungdomsårgange, der i disse år tilføres arbejdsstyrken, i praksis kun kan tale og forstå grønlandsk.⁴ Der synes at kunne spores en decideret *tilbagegang* i dansk-kundskaberne, set i forhold til de grønlandere, der er født perioden 1952-1972.⁵

For mange skoler og uddannelsesinstitutioner i forhold til antal indbyggere

De mange delmarkeder, isolerede byer og bygder har betydet, at der i dag er mange skoler og uddannelsesinstitutioner i forhold til antal indbyggere, fordi skolegang traditionelt har været tilbudt decentralt. Dette giver en urentabel drift og forværrer problemerne med lærermangel, som imidlertid også er påvirket af, at en stor del af de uddannede lærere i dag er i andre erhverv. Fra 1959-2003 er der uddannet ca. 825 lærere på Ilinniarfissuaq, hvoraf under halvdelen er ansat i folkeskolen i dag. Lærermanglen er markant - 28 pct. af lærerstillingerne er besat af ikke folkeskolelærer-uddannede timelærere. Ved centralisering af skoler skal det sikres, at frafald og andre sociale problemer ikke øges.

Udfordringen er taget op

Der er igangsat reformer på alle niveauer i det grønlandske uddannelsesystem. Folkeskolereformen trådte i kraft den 1. august 2003 og skal skabe et bedre fagligt og socialt grundlag for eleverne bl.a. ved at tage udgangspunkt i den enkelte elev og sætte tidligere ind med sprogundervisning i både grønlandsk, dansk og engelsk. Som led i kvalitetsudviklingen, som er sigtet med erhvervsuddannelsesreformen, er bl.a. de lokale erhvervsskoler blevet regionaliseret, de yder introduktionsforløb, der er adgangskravet til de centrale brancheskoler. Processen er ikke helt tilendebragt.

For at skabe større fleksibilitet, sammenhæng, koordinering og muligheder for meritoverførsel uddannelserne imellem er der også iværksat et initiativ. Ilisimatusarfik (universitetet) og de mellemlange videregående uddannelser kombineres med forsknings- og dokumentationsinstitutioner, hvorved der opstår større og mere nuancerede undervisnings- og forskningsmiljøer. De mellemlange videregående uddannelser omdannes til bacheloruddannelser med udvidet praktik og forskningstilknytning.

Der skal kritisk masse til at opretholde kvaliteten på en uddannelse

De videregående uddannelser er placeret centralt, men institutionerne er både små, dyre, og fysisk utidssvarende, og Det rådgivende udvalg vedr. Grønlands økonomi har flere gange peget på det økonomisk urentable i at drive nogle af disse uddannelser i Grønland. Der skal en vis kritisk masse til at opretholde kvaliteten på en uddannelse. Imidlertid er der også andre forhold at tage i betragtning bl.a. gennemførelsesprocenter og behov for uddannelser med særlige grønlandske dimensioner fx på social- og sundhedsområdet og det pædagogiske område (læreruddannelsen).

Gennemsnitlige udgifter for uddannede er forholdsvist høje bl.a. som følge af et stort frafald

Det er vanskeligt at opgøre direkte tal for omkostninger ved at uddanne personer, og vanskeligt at sammenligne med andre lande, hvor uddannelsessystemerne er anderledes. Omkostningsniveauet i Grønland er imidlertid højt, bl.a. påvirket af det store frafald på ca. 39 pct. på de studieforberevende uddannelser, ca. 45 pct. på erhvervsuddannelserne og ca. 35 pct. på de videregående uddannelser. Frafaldet har været svagt stigende de seneste 10 år.

Af de uddannede lærere, der er til rådighed i folkeskolen, behersker 38 pct. ikke grønlandsk. På de studieforberevende og de videregående uddannelser undervises næsten udelukkende på dansk (på universitetet desuden på engelsk), hvor-

for de studerende skal kunne beherske dansk på et højt abstrakt niveau. Dette fremføres ofte som en af hovedårsagerne til frafald på uddannelserne, men er samtidig også en barriere for optag på uddannelser. Derudover har manglende tradition for uddannelse og dermed manglende mulighed for opbakning fra hjemmet en betydning.

Uddannelse i Grønland er af forholdsvis ny dato. Bortset fra kateketuddannelsen (ikke akademisk uddannet præst), der startede i 1845, er alle øvrige kompetencegivende uddannelser oprettet i løbet af de sidste 25 år. Traditionen for at tage en længerevarende uddannelse er således ganske ny, og ofte er det førstegenerationsdimittender uddannelsesinstitutionerne udklækker.

2.3.2. Arbejdsmarked

Arbejdsmarkedet fungerer som mindst 18 lokale isolerede arbejdsmarkeder

Arbejdsmarkedet fungerer ikke som ét arbejdsmarked, men i realiteten som mindst 18 lokale isolerede arbejdsmarkeder. Der kan være en høj ledighed i visse regioner samtidig med en mangel på arbejdskraft i andre regioner, især i Midtgrønland. Mobiliteten på arbejdsmarkedet hæmmes af et stift boligmarked med lange ventelister på kommunale boliger i mange byer. Den udbredte anvendelse af tjenesteboliger løser boligproblemet for personer i de højere stillingskategorier, men er samtidig med til at fastholde arbejdstagerne i stillinger med tjenestebolig.

Det lave uddannelses- og kompetenceniveau er en medvirkende årsag til en høj ledighed i den grønlandske arbejdsstyrke, samtidig med import af både faglært og ufaglært udefrakommende arbejdskraft. 7,4 pct. af den grønlandske arbejdskraft er hverken grønlandsk eller har særlig tilknytning til Grønland (1996), og kun ca. 76 pct. af arbejdsstyrken er i beskæftigelse. Ca. 5 pct. modtog enten trangsvurderet hjælp eller barseldagpenge.

Tabel 3. Antal modtagere af takstmæssig hjælp og førtidspension i den erhvervsaktive alder berørte i pct. af befolkningsgruppen – i 2000

	Takstmæssig hjælp		Førtidspension
	Arbejdsløshed	Sygdom	
15-34	6,0	3,8	1,8
35-54	8,4	7,4	6,8
55 og derover	5,2	6,8	19,3
I alt	7,0	5,8	6,1

Kilde: Det rådgivende udvalg på grundlag af data fra Grønlands Statistik.

Arbejdsløsheden blandt de ufaglærte er høj. Der bør i højere grad foretages en vurdering af den enkeltes reelle kvalifikationer og med udgangspunkt heri udformes kurser og efteruddannelse, så flere forsynes med en kompetencegivende uddannelse.

Udfordringen er taget op

I tre kommuner har der været gennemført pilotprojekter med etablering af såkaldte vejlednings- og introduktionscentre, som samler den kommunale arbejdsmarkeds- og uddannelsesvejledning samt vejledningsfunktionen i forbindelse med kurser og revalideringsopgaver. Der er lagt op til at etablere sådanne centre i alle kommuner fra 2004. Indførelse af ret og pligt til udarbejdelse af individuelle handlingsplaner skal danne afsæt for målrettet indsats for opkvalificering af arbejdskraften.

I nogle byer er der etableret samarbejde mellem sæsonbetonede virksomheder, kommunen og Hjemmestyret omkring kurser og kompetenceudviklingsinitiativer i perioder med uforskyldt ledighed for at fastholde og motivere arbejdskraften.

Mange arbejdsløse har andet end ledighed som primært problem

Mange arbejdsløse står reelt ikke til rådighed for arbejdsmarkedet, da de har andet end ledighed som primært problem. Mange er på en eller anden form for overførselsindkomst. Dette har store økonomiske konsekvenser for samfundsøkonomien, fordi de menneskelige ressourcer ikke udnyttes fuldt ud. Der bruges eksempelvis årligt 200 mio. kr. på førtidspension. For det enkelte menneske betyder det at stå uden for arbejdsmarkedet ofte psykiske og sociale problemer og tab af selvværd.

Strukturen i de sociale ydelser betyder, at der ikke er et økonomisk incitament til selvforsørgelse

Strukturen i de sociale ydelser betyder, at der ikke er et økonomisk incitament til selvforsørgelse. Den enkelte kan ofte få flere penge ved ikke at arbejde end ved et gå på arbejde – hele året. Som et eksempel kan nævnes, at for ledige, beskæftiget i sæsonerhvervene, kompenseres der med 105 pct. af en SIK mindsteløn på årsbasis ved 9 måneders arbejde og 3 måneders ledighed.

Problemer med det psykiske arbejdsmiljø

Incitamentet til at arbejde kan også påvirkes i negativ retning af det psykiske arbejdsmiljø, som påvirkes af relationer mellem danskere og grønlændere og arbejdsgiver-arbejdstagerrelationen, som igen påvirkes af manglende lederuddannelse.

Mange arbejdsskader og -ulykker

Udover problemer med det psykiske arbejdsmiljø er der også mange arbejdsskader. Der anmeldes 400-450 sager om året til Arbejdsskadenævnet. Hovedparten af disse sager er arbejdsulykker. Især inden for fiskeriet er der en stor ulykkesrisiko (druknerisiko). Bygge- og anlægssektoren samt fiskeindustrien er ligeledes præget af alvorlige ulykker. Indtil nu har oplysningsindsatsen om arbejdsmiljøforanstaltninger og sikkerhed på arbejdspladserne været utilstrækkelig.

2.3.3. Konkurrenceforhold

Manglen på markedsmekanismer er selve kernen i problemstillingerne omkring konkurrenceforhold, og en af de væsentligste årsager er den store offentlige sektor. Blandt årsagerne til, at der er så stor en offentlig sektor, er opretholdelsen af det spredte bosætningsmønster med diverse serviceydelser samt offentligt understøttede primære erhverv – dele af fiskeriet, fangsterhvervet og den lille landbrugssektor.

Tabel 4. Beskæftigelsen fordelt på hovedbrancher - i 2000

Hovedbranche	Pct.	Antal
Offentlig administration og service	46,7	12.589
Øvrige brancher	23,8	6.411
Fremstillingsvirksomhed	9,3	2.508
Husdyravl, jagt, fangst og fiskeri	7,6	2.039
Bygge- og anlægssektoren	6,7	1.808
Transportvirksomhed	6,0	1.622

Kilde: Grønlands Statistik.

Anm.: Figuren omfatter alene lønmodtagere opgjort på årsværk.

Tabellen viser, at næsten halvdelen af lønmodtagerne er ansat i den offentlige administration og service. Af den halvdel, der er ansat i erhvervslivet, er mange ansat i offentlige, hjemmestyreejede selskaber. Hjemmestyret var ved udgangen af 2002 helt eller delvis ejer af 19 aktieselskaber med en samlet medarbejderstab på mere end 5.700 fuldtidsbeskæftigede. Den andel, der er ansat i den privatejede del af erhvervslivet, er derfor ganske lav.

En stor offentlig sektor, muliggjort af bloktilskuddet fra Danmark

Set i et internationalt perspektiv har Grønland en meget stor offentlig sektor, hvilket i vidt omfang er muliggjort af bloktilskuddet fra Danmark. I tilknytning hertil er der betydelige udgifter til administration i Hjemmestyret og på kommunalt plan. De samlede administrative omkostninger i den offentlige sektor var i 2001 på ca. 822 mio. kr. ud af offentlige udgifter på knap 7,1 mia. kr., svarende til ca. 11,6 pct. I Danmark udgjorde de administrative omkostninger 5,7 pct. af de offentlige udgifter. Også målt pr. indbygger er de administrative udgifter næsten dobbelt så store som i Danmark.

Også på kommunalt niveau er de offentlige udgifter høje. Eksempelvis kan Nuuk sammenlignes med Torshavn på Færøerne. Byerne har nogenlunde samme størrelse og er begge de største byer, hvor hovedparten af hjemmestyrenes administration ligger. Torshavns administrationsudgifter pr. indbygger beløb sig i 1999⁶ til 2.582 kr., mens Nuuks udgifter det samme år var på 7.783 kr. pr. indbygger, dvs. ca. tre gange højere. Der er dog betydelige forskelle i opgavefordelingen mellem det centrale og det kommunale niveau i Grønland og på Færøerne.

Hjemmestyreejede virksomheder på kommercielle markeder har ikke mulighed for drift på kommercielle vilkår

Blandt større virksomheder er den offentlige dominans knap så markant målt på antallet af virksomheder, men der er fortsat mange hjemmestyreejede virksomheder også på markeder, hvor der er privat konkurrence. Blandt de 40 største virksomheder er 26 i privat eje, svarende til 65 pct., men målt på omsætning udgør de private virksomheders andel kun 31 pct.

I samme opgørelse fremgår det, at inden for disse 40 største virksomheder er 22 pct. ansat i en privat virksomhed, mens hele 78 pct. er beskæftiget i en helt eller delvist hjemmestyreejet virksomhed.

Tabel 5. Ejerforhold, omsætning og antal ansatte i de 40 største virksomheder – efter omsætning

Virksomhedstyper	Antal virk.	Omsætning i 1000 kr.	Antal ansatte
Privat ejede	26	2.076.963	1.190
Hjemmestyreejede	7	3.020.017	3.121
Delvis hjemmestyreejede	3	1.210.351	974
Datterselskaber af 100 pct./ delvisejede af hjemmestyret	4	359.226	193
I alt	40	6.666.557	5.478

Kilde: Egne beregninger på baggrund af data fra Købmandsstandens Oplysningsbureau – 2001.

Blandt de hjemmestyreejede selskaber har privatiseringstanker bl.a. været rettet mod Royal Greenland A/S, der kan bruges som et eksempel på, hvilke udfordringer Grønland står over for i forsøget på at flytte balancen mellem offentlige og private virksomheder.

Royal Greenland er Grønlands absolut største virksomhed inden for fiskeri, fiskeforædling og eksport og befinder sig på et globalt, kommercielt og konkurrencepræget marked.

Trods sin størrelse og tålmodige ejer har Royal Greenland i en lang periode klarret sig markant dårligere end sine direkte konkurrenter, men selskabet er nu i klar fremgang. Endnu i dag mødes virksomheden samtidig med krav om at tage særlige lokale og regionale hensyn i forbindelse med tilrettelæggelsen af sin drift. Der er fortsat, såvel i dele af befolkningen som i visse politiske kredse, modstand mod, at Royal Greenland reelt agerer ud fra kommercielle hensyn, og der er også et holdningsmæssigt spørgsmål i forbindelse med reduktion af den offentlige sektor. Dette betyder ikke, at en moderne virksomhed som Royal Greenland A/S ikke kan eller bør tage et socialt ansvar, men at dette skal ske med udgangspunkt i virksomhedens egeninteresse.

Begrænset brug af udlicitering

Udover de mange hjemmestyreejede virksomheder forstærkes den offentlige dominans af, at offentlige serviceydelser på de forskellige områder udføres af de offentligt ejede aktieselskaber uden forudgående udbud af ydelsen. Der eksisterer ingen lovgivning om offentligt udbud af vare- og tjenesteydelser, og Grønland er ikke underlagt EU-direktiverne på området. Barriererne for privat indtrængning er således meget store.

For de fleste mindre virksomheder, især inden for handel, service og håndværk, udgør de geografiske afstande mellem byerne en reel begrænsning af markedet. Der opstår en række delmarkeder med monopoler, men samtidig med et så lille "hjemmemarked", at det er vanskeligt at blive konkurrencedygtige i forhold til virksomheder i andre dele af verden.

De isolerede delmarkeder betyder også, at effektive virksomheder har svært ved at ekspandere. Enhver ekspansion "ud af kommunen" er forbundet med bety-

delige etableringsomkostninger. Det betyder også, at ineffektive virksomheder kan opretholde et reelt monopol på grund af den manglende konkurrence, især i de mindre byer. Lav konkurrence fører til lav produktivitet, høje priser og dermed også et højt omkostningsniveau.

Utilstrækkelig professionalisme og kontinuitet i bestyrelserne i de hjemmestyreejede selskaber

Der har i de hjemmestyreejede selskaber ikke hidtil været tradition for at besætte bestyrelsesposterne med udelukkende professionelle erhvervsfolk. Faktisk var det indtil for få år siden kutyme at fordele bestyrelsesposter blandt partiernes nærtstående, hvilket bl.a. medfører manglende kontinuitet ved politisk skift. Politisk udpegede bestyrelsesfolk kan have såvel kvalifikations- som loyalitetsmæssige hæmninger i forhold til bestyrelsesarbejdet. Skikken med politiske udnævnelser er reduceret en smule, men der er dog fortsat rekrutteringsproblemer. Dette skyldes bl.a., at der endnu er for få, der besidder de nødvendige erhvervs- og ledelsesmæssige kvalifikationer. Der er derfor behov for at udvide rekrutteringsbasen, bl.a. ved at øge opkvalificeringsindsatsen over for nuværende og potentielle bestyrelsesmedlemmer.

2.3.4. Infrastruktur og boliger

Boligmangel i vækstområder

Især i de byer, der i de senere år har oplevet og fortsat oplever en befolkningsfremgang, er der betydelig boligmangel, hvorimod der i andre områder er ledige boliger. Vandringen mod de store byer er fortsat til trods for, at der politisk ikke har været særlige initiativer igang for at understøtte denne udvikling. Investeringerne i boliger er ikke sket i takt med det faktiske boligbehov i enkelte byer, men har været fordelt nogenlunde ligeligt over hele landet.

Det offentliges rolle i byggeriet er lige så stor i dag som for 50 år siden

Selv i vækstbyerne, hvor forudsætningerne for nybyggeri egentlig burde være gode, er andelen af private boliger relativt lav. Det offentlige er ikke blot ejer af boligerne, men er også bestemmende for huslejer m.v.

En del af forklaringen på den lave andel af private boliger kan være, at mange lønmodtagere i mellem- og højindkomstgruppen gennem deres ansættelsesforhold har adgang til prisbillige lejeboliger. Eftersom mange af dem også er jobmæssigt og geografisk mobile, er motivationen til at investere i fast ejendom lille. Samtidig er der kun i nogle af byerne adgang til realkredit, og for kreditgivning ud over 50 pct. kun mod bankgaranti. Boliginvesteringer skal derfor i høj grad finansieres ved banklån og egenfinansiering på et marked uden offentlig ejendomsvurdering og med lav boligomsætning.

Byggepriserne er endvidere temmelig høje, selv om der ikke er ejendomsret til jord, og dermed heller ingen fri omsætning af byggegrunde. Den manglende mulighed for at sælge byggegrunde til markedspris betyder, at kommunerne ikke har direkte økonomisk vinding ved at byggemodne grunde i tilstrækkeligt antal.

Der kan opregnes mange grunde til, at byggepriserne er så høje:

- det arktiske klima, der medfører en kort byggesæson
- mangel på faglært arbejdskraft i byggefagene
- individuelle løsninger og ikke elementer og standardkoncepter
- utilstrækkelig konkurrence.

Uhensigtsmæssig planlægning er medvirkende til at fastholde de høje byggepriser

Uhensigtsmæssig planlægning er medvirkende til at fastholde de høje byggepriser. Når det offentlige udbyder anlægsarbejder er overslagsniveauet angivet i finansloven eller de kommunale budgetter, hvilket medfører bud, der ligger tæt herpå eller over – sjældent lavere. Der er endvidere store problemer med udmøntning af anlægsbevillinger på finansloven, hvorfor mange projekter udbydes i licitation i sensommeren. Dette giver tilbagevendende flaskehalsproblemer, ikke mindst i Nuuk.

Boligmanglen, særligt i vækstcentrene, er et stort problem for erhvervslivet. Boligmanglen hæmmer mobiliteten på arbejdsmarkedet, og gør det ofte nødvendigt for arbejdsgivere at investere betydelig kapital i anskaffelse af personaleboliger.

Samtidig har virksomhederne betydelige omkostninger til transport, både af personer og varer, selvom sektoren får betydelige subsidier. Udfordringerne gælder for såvel lufttrafikken som for godstransporten – og for skibspassagersejls.

Hensynet til at fastholde lave priser for forbrugerne (fragt og passagerer) samt hyppige anløbsfrekvenser har ført til, at subsidieniveauet i bygdebesejlingen og passagertrafikken er betydeligt. Trafikinvesteringer i Grønland er dyre, og der gennemføres ofte ikke overordnede økonomiske analyser af disse investeringsprojekter. I det omfang der faktisk udarbejdes analyser, må anbefalingerne herfra ofte vige tilbage for politiske hensyn.

Udfordringen er taget op

Som led i at synliggøre hvad søtransport af gods koster, besluttede Landsstyret i november 2001 at gennemføre en række ændringer på søfragtområdet. Samlet set betød disse beslutninger, at der blev indført et nyt fragratesystem baseret på en højere grad af omkostningsægthed.

Fragtreformens anden fase, som omfattede, at ensfragtavgiften helt bortfaldt, blev gennemført i 2003. Selv med disse reformtiltag er søfragtområdet dog fortsat præget af et tilnærmet ensprissystem.

Transportsektoren er præget af monopoler og koncessioner

Transportsektoren er præget af monopoler og koncessioner. Royal Arctic Lines koncession på godstrafikken er eksklusiv og sikrer absolut eneret på fragt ind og ud af Grønland – og endda også mellem de grønlandske byer. Koncessionen udløber i 2006. Efter politisk ønske er den interne fragt samt fragt ud af landet betydeligt subsidieret af fragten fra Danmark.

Air Greenlands flyvning er ikke med eneretskoncession på atlantruten, men Air Greenland har et de facto teknisk monopol med den nuværende lufthavnsstruktur, da de fordeler passagererne, der ankommer til Kangerlussuaq og i øvrigt ejer en del af infrastrukturen i Nuuk og flere andre steder.

Fælles for alle tildelte koncessioner er, at Landsstyret skal godkende rate- og takstændringer.

Hjemmestyret anvender i 2003 ca. 433 mio. kr. fordelt på 27 servicekontrakter til opretholdelse af infrastruktur og beskæftigelse i yderdistrikterne samt erhvervsudviklingsformål. Af de nævnte 433 mio. kr. kan kun ca. 6,5 pct. eller 28 mio. kr. direkte henføres til erhvervsudviklingsaktiviteter.

Ensprissystemet øger lønpresset og omkostningsniveauet i de naturlige vækstcentre

Udover transportsektoren er også andre sektorer præget af offentlig dominans. Inden for forsyningsområderne el, vand og flydende brændsel er der enspriser. Enspriser og udligningsordningerne gør det billigere at leve i yderdistrikterne og dyrere at leve i de større byer i forhold til de faktiske omkostninger ved at opretholde forsyning. Ensprissystemet øger lønpresset og omkostningsniveauet i de naturlige vækstcentre.

Det altdominerende eksporterhverv, fiskeriet, betaler særligt lave takster for el og vand. Fiskeindustrietaksterne dækker ofte end ikke forsyningens variable omkostninger. Fiskeindustrien er samtidig ofte dimensionerende for de investeringer i forsyningskapacitet, som Nukissiorfiit må foretage. Det øvrige erhvervsliv, forbrugerne samt landskassen (via driftstilskud til Nukissiorfiit) er fælles om at subsidiere den landbaserede fiskeindustri.

IKT er en væsentlig del af virksomhedernes infrastruktur

I dag er også IKT en væsentlig del af virksomhedernes infrastruktur. Også på IKT-området er ensprissystemet med til at svække virksomhedernes muligheder for at etablere sig på steder med en billig infrastruktur. Tele Greenland har en koncession med eneret og forpligtelse til at levere ydelser i hele landet, som forringer selskabets incitament til at introducere ny teknologi, idet sådanne teknologiiinvesteringer ofte kun kan forrentes i få byer.

2.3.5. Iværksætteri

Den grønlandske erhvervsstruktur er præget af store offentligt ejede virksomheder samt mikrovirksomheder indenfor turisme- og servicesektoren, samt fiskeriet.

Fra en fisker- og fangerkultur til en lønmodtager- og til dels forsørgelseskultur

Generelt er der en beskeden tradition for at drive egen virksomhed, bortset fra de primære erhverv, hvor det i overvejende grad har været et offentligt anliggende at sørge for afsætningen gennem forskellige indhandlings- og tilskudsordninger. Store ændringer i erhvervsstrukturen gennem de seneste 30-40 år har betydet, at Grønland er gået fra en fisker- og fangerkultur til en lønmodtager- og til dels forsørgelseskultur.

Udfordringen er taget op

Niuernermik Ilinniarfik (NI) - Grønlands Handelsskole i Nuuk har taget udfordringen op. Iværksætterkulturen kan fremmes gennem undervisningens formål, indhold og metodevalg, så den underbygger selvstændighed, motivation og idérigdom hos den enkelte. Et redskab hertil er NI's vekseluddannelsesforløb, skole/praktik, hvor praktikvirksomheder får en central betydning som normbærere. Endvidere formidles konkret viden om de økonomiske, juridiske og erhvervspolitiske vilkår, som iværksætterne er underlagt. På TNI, Handelsskolernes Grunduddannelse, indgår iværksætteri som fag sammen med faget finansiering og temaprojekt i alt med 160 lektioner.

I en virksomheds opstarts-, idé- og planlægningsfase kan der være problemer med at skaffe finansiering. Et udtalt grønlandsk problem – især i de store byer – er, at iværksættere ud over penge til virksomhedens etablering og drift ofte samtidig skal skaffe bolig til eventuelle yderligere medarbejdere.

Ingen opsparingskultur

Der eksisterer ikke nogen egentlig opsparingskultur i Grønland, og mange har et begrænset råderum til at foretage opsparing. Dermed har iværksættere generelt ringere mulighed for at tiltrække fremmedfinansiering, da iværksættere stiller med en ringe eller ingen egenfinansieringsandel. Dette problematiseres yderligere ved de begrænsende muligheder for adgang til boliger for nystartede virksomheder.

Det er i dag kun et mindretal af de grønlandske byer, hvor der er adgang til realkreditfinansiering, hvor opsparing i egen bolig kan være et udgangspunkt for kapitalfremskaffelse i andre lande.

De grønlandske banker har påpeget, at der ikke er mangel på kapital til brug for det grønlandske erhvervsliv, men derimod mangel på kvalificerede projekter. Vestnordenfonden har givet udtryk for, at der pt. er kapitalproblemer i fonden, men at der ville kunne lånes mere ud til gode projekter, hvis kapitalen var til stede.

Opstart af egen virksomhed behøver ikke at være i form af en ny virksomhed, men kan ligeså vel være overtagelse af en eksisterende virksomhed. Som i mange andre lande står mange virksomheder i dag over for et generationsskifte, som er vanskeligt i et samfund præget af lønmodtagerkultur. Generationsskifte vanskeliggøres af, at ejeren sætter prisen urealistisk højt for at dække sin pensionsopsparing og af problemer med utilstrækkelig opsparing og kompetence hos den indtrædende part. I nogle tilfælde er manglende forberedelse heraf i det hele taget et problem.

Gældende regler og lovgivning kan være vanskelige at gennemskue for den enkelte iværksætter og den mindre virksomhed. Virksomheder oplever uens konsekvensbeskrivelser ved ændringer i love og regler. Der er kun beskeden fokus på, at lovgrundlaget for at drive virksomhed gøres enkelt og smidigt. Især på fiskeriområdet kan den offentlige administration virke tung, fordi der er tendens til, at mange enkeltsager gøres til genstand for politiske afgørelser. Dette medfører meget omskiftelige vilkår for erhvervet og den enkelte virksomhed.

Tilsvarende kan en barriere mellem beslutningstagerne i pengeinstitutterne og især mindre erhvervskunder og iværksættere også være af kulturel og sproglig art.

2.3.6. Innovation

Globalt er der et stærkt pres på, at virksomheder bliver mere innovative, hele tiden tilpasser sig markedets krav og løbende effektiviserer. Derfor er det et problem, at der - bortset fra virksomheder i meget direkte konkurrence med udenlandske virksomheder - generelt vurderes at være en beskedent innovationsindsats blandt grønlandske virksomheder.

Virksomheder i den private sektor har ganske favorable afskrivningsvilkår. En investering kan helt eller delvist fratrækkes i skatteregnskabet, hvorved skattebetalingen udskydes. Den enkelte virksomhed har i startfasen større likvider til rådighed, end det er tilfældet i sammenlignelige lande/skattesystemer.

De nuværende regler kan have den uheldige bivirkning, at der ansføres til hyppig udskiftning af driftsmidler, hvorimod motivation til at foretage innovative og langsigtede investeringer ikke understøttes. Der er dog med virkning fra 2002 sket en opstramning på dette område.

Den offentlige dominans og monopoler begrænser incitamentet til at innovere

Den særlige markedsstruktur samt indgåelse af omfattende servicekontrakter med de store hjemmestyreejede selskaber for at opnå stordriftsfordele, med udgangspunkt i ikke markedsøkonomisk betingede bosætningsmønstre og ensprissystemer, betyder, at det typisk er svært at trænge ind på markedet. Dermed begrænses samtidig incitamentet til at innovere for eksisterende virksomheder.

Der er tradition for, at fokus i produktudviklingen er på selve produktionen, mens ansvaret for at afsætte produktet, herunder at undersøge om der er et marked for produktet, ofte søges "skubbet over" på det offentlige.

Der er idéer af innovativ karakter blandt iværksættere og hos virksomheder i det grønlandske erhvervsliv, men kun få resulterer i gode og gennemarbejdede projekter. Der er eksempler på teknisk gennemarbejdede projekter, hvor den afsætningsmæssige del ikke er tilstrækkeligt beskrevet, fx udarbejdelse af forretningsplaner og markedsføringsplaner.

Begrænset samspil mellem virksomheder og videninstitutioner

Dette stiller store krav til rådgivnings- og formidlingsindsatsen, herunder omkring afsætningsforhold. Desuden stilles krav til samspillet mellem på den ene side forsknings- og uddannelsessektoren og på den anden side virksomhederne og disses rådgivere. Med få undtagelser ses et begrænset samspil mellem virksomheder og videninstitutioner.

Udfordringen er taget op

Center for Arktisk Teknologi (ARTEK) blev formelt oprettet i 2000 for at uddanne og efteruddanne grønlandske og danske studerende samt erhvervsfolk i arktisk teknologi. Endvidere skal ARTEK gennemføre kurser og seminarer om arktiske forhold og endelig bidrage til at opbygge viden om arktisk teknologi.

ARTEK er et institut under Danmarks Tekniske Universitet (DTU) i Lyngby ved København. De to første år af ingeniørstudiet foregår på centret i Grønland, herunder et halvt års praktik på en grønlandsk virksomhed. De sidste år af ingeniørstudiet foregår på DTU.

Forskningen på ARTEK dækker ingeniørmæssige forhold inden for tre store hovedområder: Bygge- og anlægsteknik, miljø- og råstofområdet samt energiproduktion.

ARTEK laver også undersøgelser, som kan vise sig at indeholde en potentiel erhvervsudviklingsmulighed, som efterfølgende vil kunne omsættes til konkrete erhvervsprojekter i private virksomheder.

På ARTEK er udfordringen taget op i forhold til forskning, innovation og samspil mellem virksomheder og videninstitutioner. Visionen er, at ARTEK med sin kobling til DTU og videnfundament i øvrigt skal udgøre en dynamo for det grønlandske erhvervsliv.

Der er dog fortsat en del uløste spørgsmål i relation til ARTEK's økonomi samt juridiske og organisatoriske forhold, som Landsstyret bør tage hånd om for at få udnyttet stedets potentiale i erhvervsudviklingsøjemed i de kommende år.

Den offentlige indsats koncentrerer sig i høj grad omkring ikke-udviklingsorienterede formål

Den offentlige indsats koncentrerer sig i høj grad omkring ikke-udviklingsorienterede formål, selv om der er en tendens til at udviklingsperspektivet er blevet forholdsvis mere fremherskende i de seneste år.

Tabel 6. Tilskud til udvikling til erhvervsformål i de enkelte sektorer i mio. kr. og pct.

	2000		FL2003	
	Tilskud i alt 1.000 kr.	Pct. til udvikling	Tilskud i alt 1.000 kr.	Pct. til udvikling
Fangst, fiskeri og landbrug	200.302	5	165.613	8
Landbaseret erhverv i øvrigt	23.236	61	19.550	66
Turisme	25.913	95	20.550	93
Tværasektoriel udviklingsstøtte	0	-	1.700	100
Råstof	22.772	100	21.648	100
I alt	272.223	26	229.061	30

Kilde: Finansloven for 2003 og Landskassens regnskab for 2000.

Anm.: I tabellen er ikke indregnet indirekte subsidier til fiskeriindustrien på ca. 70 mio. kr. årligt i form af særlige takster på el og vand, som reelt ligger under kostprisen.

Støtten virker ofte både konkurrenceforvridende og strukturbevarende. Et eksempel på ovenstående er fiskerisektoren. Store dele af sektoren er i særlig grad understøttet af driftstilskud og andre former for tilskud til opretholdelse af urentable strukturer, og aktiviteterne foregår primært inden for "de sædvanlige" arter, med forholdsvis ringe fokus på innovation inden for nye arter og følgeerhverv. Samspejlet mellem Naturinstituttet og det øvrige institutionelle niveau, herunder videninstitutioner, kan med fordel forbedres.

2.4. Virksomhedernes udfordringer

De overordnede erhvervsøkonomiske udfordringer har naturligvis betydning for den enkelte virksomhed.

Figur 4. De erhvervsøkonomiske udfordrings betydning for virksomhederne

Erhvervsøkonomiske udfordringer inden for	Betydning for den enkelte virksomhed
<i>Uddannelse</i>	Behov for uddannet arbejdskraft udefra Udgifter til intern oplæring
<i>Arbejdsmarked</i>	Stor gennemstrømning Flaskehalsproblemer i visse brancher Sociale problemer der medfører manglende stabilitet i arbejdsstyrken
<i>Konkurrenceforhold</i>	Store indtrængningsbarrierer
<i>Infrastruktur og boliger</i>	Høje omkostninger til transport og boliger til personalet Lav båndbredde giver dårlige muligheder for IKT-løsninger
<i>Iværksætteri</i>	Kompetenceniveauet er generelt for lavt Manglende teknisk, faglig rådgivning samt erfaringsudveksling Service fra det offentlige er ikke tilgængelig/uoverskuelig Vanskeligt at få medarbejdere pga. boligproblematikken
<i>Innovation</i>	Beskeden fornyelse i processer og metoder, manglende lederudvikling Begrænset samspil med andre virksomheder og videninstitutioner

I oversigten ses, hvorledes de erhvervsøkonomiske udfordringer inden for hvert indsatsområde har betydning for den enkelte virksomhed. Ses på virkningerne fra de enkelte indsatsområder, får de alle deres målbare betydning ved at påvirke enten produktiviteten eller omkostningsniveauet i den enkelte virksomhed.

2.4.1. Omkostningsniveauet

I en vurdering af omkostningsniveauet i det grønlandske landbaserede erhvervsliv i forhold til andre lande blev der i 1998 foretaget to komparative analyser. Der var dels en sammenligning af erhvervslivets omkostningsniveau i Grønland, Danmark og Island for virksomheder inden for detailhandlen (nonfood), dels en sammenligning af omkostningsniveauet i Grønland og Danmark i en udvalgt produktionsvirksomhed. Resultatet er gengivet i rapporten udarbejdet af SULISA A/S mfl. (1998) - "Mål og strategier i den grønlandske erhvervsudvikling".

Højere omkostninger som følge af bl.a. enspriser

Undersøgelsen påviser, at omkostningsniveauet for servicevirksomheder i Grønland var 5 og 10 pct. højere end hhv. Danmark og Island. Det højere omkostningsniveau skyldes primært meromkostninger vedr. indkøbsrejser, højere takster på telekommunikation samt højere lokaleudgifter. Undersøgelsen fra 1998 viste også, at grønlandske produktionsvirksomheder konkurrencemæssigt var relativt dårligere stillet i forhold til tilsvarende virksomheder i Danmark. Det højere omkostningsniveau skyldes primært, at omsætningen pr. medarbejder er lavere end i Danmark, samt at omkostningerne til afskrivning og forrentning af kapitalapparatet er højere i Grønland end i Danmark. Dette stemmer godt overens med, at Grønland har meget få produktionsvirksomheder uden for forarbejdningsindustrien, men relativt mange servicevirksomheder.

Fiskeindustrien er i meget direkte konkurrence på verdensmarkedet med nabolandene Norge, Island og Canada, eksempelvis i forbindelse med produktion og salg af rejer. Derfor er det væsentligt for de grønlandske producenter, at rammerne for produktionen er indrettet på en måde, så de ikke stilles væsentligt ringere end deres konkurrenter med hensyn til deres omkostninger til infrastrukturydelser, som vejer forholdsvis tungt i virksomhedernes samlede omkostningsstruktur.

På en række punkter er priser på infrastrukturydelserne imidlertid høje i Grønland i forhold til de tilsvarende nabolande. Det er derfor vigtigt, at der i forbindelse med reformer af takststrukturen tages højde for disses betydning for virksomhedernes samlede omkostninger samt deres konkurrencestilling over for udenlandske konkurrenter.

Ensprissystemet nævnes ofte som en væsentlig årsag til det højere omkostningsniveau. Uden ensprissystemet ville virksomheder, som i dag ikke modtager den særlige fiskeindustritakst, i vækstcentre kunne opnå væsentlige besparelser i udgiften til el, varme, telekommunikation, transport og fragt, hvilket ville kunne danne grundlag for en reduktion af virksomhedernes priser. En forudsætning for prisreduktionen er imidlertid, at der hersker en markedsmæssig konkurrence i udviklingsområderne, men netop det meget lille grønlandske marked med de begrænsede konkurrencemuligheder kan vise sig at være den faktor, der begrænser effekten af ophævelse af ensprissystemet, idet besparelsen risikerer at blive opslugt som monopolgevinst.

2.4.2. Produktivitet

Lavere produktivitet

Trods de store usikkerheder, der er forbundet med at sammenligne produktivitet, er det forsøgt gjort i en rapport fra OECD i 1999 med titlen "Grønlands Økonomi: En strategi for fremtiden", hvor det vurderes, at produktiviteten i Grønland er ca. 1/3 mindre end produktiviteten i Danmark. Det er vanskeligt at sammenligne produktivitet fra sektor til sektor og fra land til land, men der kan ikke ses bort fra, at et sådant produktivitetsefterslæb er et stort problem. Det har betydning for den enkelte virksomheds konkurrenceevne og dermed for Grønlands mulighed for at opbygge importkonkurrerende og eksporterende virksomheder.

I langt de fleste erhvervssektorer er produktiviteten relativ lav. Kun den havgående trawlerflåde og den landbaserede fiskeindustri kan formentlig siges at være effektiv i international sammenligning.

Produktiviteten påvirkes som nævnt af uddannelsesniveaueet men også af den store personalegennemstrømning og deraf følgende oplæringsomkostninger og den begrænsede innovation.

Ligeledes kan subsidier i form af driftstilskud til bestemte erhverv være med til at fastholde en lav produktivitet. For eksempel begrænser de lave krydssubsidierede takster på el og vand til fiskeindustrien incitamentet for virksomhederne til at finde mere ressourcebesparende produktionsmetoder. Det er vigtigt, at tilskud til de erhverv, som nyder særlig beskyttelse, fx fåreholdererhvervet og dele af fiskeriet samt til fangerne, gives på en måde, så tilskuddene ikke bliver en sovepude.

Dernæst er ensprissystemet på fragt med til at hindre en udvikling på konkurrencemæssige vilkår i Grønland, fordi de virksomheder/regioner, som reelt har mulighed for at virke på markedsvilkår, hindres heri, fordi fragtsubsidierne gør det langt dyrere at transportere varer til og fra de økonomisk stærke regioner, end det reelt er.

Personalegennemstrømning og interne oplæringsprogrammer ISS Grønland

ISS Grønland er repræsenteret i 7 byer på vestkysten. Virksomheden udbyder mange forskellige serviceydelser, bl.a. rengøringservice, skadeservice og industriservice. I 2002 havde virksomheden ca. 475 ansatte, heraf ca. 50 funktionærer.

I 2002 realiseredes en personalegennemstrømning på knap 1.500 personer. Heraf tegner Nuuk alene sig for ca. 1.250, på trods af at kun ca. 60 pct. af medarbejderne beskæftiges i Nuuk. Selskabets rotation på funktionærområdet er på niveau med fx ISS Danmark. Alene i Nuuk estimeres den store personalerotation at koste 2,2 mio. kr. årligt i ekstra omkostninger til rekruttering, instruktion, oplæring og uddannelse.

ISS Grønland har som mulige årsager bl.a. peget på en svingende loyalitet over for arbejdspladsen som helhed (både kolleger og arbejdsgiver), misbrugsproblemer, det lave uddannelsesniveau, den katastrofale boligsituation og øvrige sociale forhold, der har direkte som indirekte indvirkning på medarbejderne.

Alle ansøgere til jobs hos ISS Grønland kommer gennem ISS' Jobcenter. Her bliver deres job ønsker registreret for så vidt muligt at kunne tilbyde et job, som passer til den givne medarbejder. Når medarbejdere ansættes, gennemgår de i de første dage en grundig instruktion og oplæring af en arbejdsleder. Inden for den første måneds ansættelse indkaldes den nye medarbejder desuden til et generelt informationsmøde om virksomheden. Herudover gennemgår de nye medarbejdere, inden de har været ansat i 3 måneder, et specialkursus af 2-3 dages varighed, inden for deres fagområde.

Kilde: ISS Grønland.

Årsagerne til den store gennemstrømning er mange. For nogle stillingskategorier må der i høj grad anvendes arbejdskraft fra primært Danmark, som måske ikke falder til, og derfor rejser tilbage igen, og som i mange tilfælde alene betragter deres ophold i Grønland som en overgang.

En anden årsag til gennemstrømningen er de sociale problemer, som også præger det grønlandske arbejdsmarked. For både arbejdsgiver og arbejdstager er uhensigtsmæssig visitering og anvisning af arbejde til ledige, som har andet end ledighed som primært problem, årsag til manglende fastholdelse på arbejdsmarkedet og flaskehalsproblemer.

Ledelsesmæssige problemstillinger spiller også ind, hvilket bl.a. er påvist i holdningsundersøgelser blandt ledere og ansatte på grønlandske virksomheder. Manglende evne fra ledelsens side til at tilrettelægge arbejdet således, at den enkelte medarbejder er i besiddelse af et overblik over sin funktion i den samlede arbejdsproces, betyder ofte, at medarbejdere ikke føler sig medinddraget i organiseringen af arbejdet med deraf følgende lav ansvarlighed for arbejdspladsen.

Stabilisering af arbejdsstyrken

Nuuk Transport

Nuuk Transport er en stor privat virksomhed, opstartet som vognmands-firma, som nu også udbyder losning og lastning, affaldshåndtering, vagt-service, lastvognsværksted og fremstiller plastikdunke til tapperiet i Nuuk. I 1997 havde virksomheden en omsætning på 5,9 mio. kr. og 528 personer i lønsystemet. I 2002 omsatte virksomheden for 25 mio. kr. og havde 409 personer i lønsystemet. En stor del af virksomhedens ansatte er ansat på daglejerbasis. Virksomhedens produktivitetsniveau er fuldt ud sammenligneligt med tilsvarende aktiviteter i andre lande.

Firmaet har satset meget på at kvalificere egne lokale mellemledere, på at knytte det løst ansatte personale nærmere til virksomheden, samt på at få de ansatte til at identificere sig med virksomheden. Selskabet tilbyder ansatte korte lønintervaller og kreditter til dækning af livets nødvendigheder såsom mad, cigaretter og tøj. Samtidig har Nuuk Transport påtaget sig at hjælpe til opretning af privatøkonomien og kontakt til inkassokontor. Dette har været vigtigt, da firmaet har en del ufaglærte medarbejdere uden tradition for fast arbejde og med en ringe social ballast.

De administrative rutiner har måttet tilpasses og justeres for at kunne tilbyde disse ydelser til medarbejderne. Ledelsen har brugt mange ressourcer på at fastholde medarbejderne og sammen med den fortsatte personalegennemstrømning har det betydet, at der i dag er en ekstra ansat i administrationen. Til trods for den relativt store succes med at reducere gennemstrømningen af ufaglært arbejdskraft oplever Nuuk Transport fortsat, at de sociale problemer er en barriere for en yderligere stabilisering af arbejdskraften.

Kilde: Nuuk Transport.

På virksomhedsniveau bliver fraværet af innovation tydelig ikke blot med hensyn til produkter, men særligt hvad angår processer og organisationsformer, og det er hæmmende for produktivitetens udvikling.

Elementer heri er den manglende tradition for lederudvikling og for at indgå i et samspil med andre virksomheder og vidensinstitutioner. Netop i samspillet med andre virksomheder eller institutioner opstår og fremmes innovation.

Den enkelte virksomhed oplever ikke altid en virkelighedsnær og serviceminded offentlig sektor. Det kan virke hæmmende på potentielle iværksættere men også på igangsætning af nye produktioner i eksisterende virksomheder, hvis de oplever en række administrative problemer i den forbindelse.

Kapitel 3.

Udvikling af erhvervslivet

Det kræver en helhedsorienteret indsats at sætte skub i erhvervsudviklingen

Erhvervslivet i Grønland står over for adskillige udfordringer, og det vil kræve en bred indsats på flere forskellige områder, hvis der for alvor skal sættes skub i erhvervsudviklingen.

Mange lande har stået – og står – over for udfordringer, der svarer til Grønlands. Fællesudvalget har ladet sig inspirere af eksempler på, hvordan nogle af disse lande har tacklet situationen og hvilke erfaringer, der kan drages heraf af relevans i en grønlandsk sammenhæng. Hvad har virket godt, hvad har virket mindre godt?

Andre landes erfaringer er værdifulde, men de kan naturligvis ikke ukritisk overføres til Grønland. Udvalget har derfor også været i dialog med en række resourcepersoner i Grønland og i Danmark. Ressourcepersonerne har hjulpet med til at afdække forhold og problemstillinger, der nødvendigvis må inddrages i en erhvervsudviklingsstrategi for Grønland.

Fællesudvalget har på denne baggrund identificeret de seks centrale indsatsområder: Uddannelse, arbejdsmarked, konkurrenceforhold, infrastruktur og boliger, iværksætter og innovation.

Udvalget har opstillet visioner for hvert indsatsområde

Udvalget har for hvert indsatsområde opstillet en vision. Fx er visionen for indsatsområdet konkurrenceforhold, at erhvervslivet er domineret af privat erhvervsvirksomhed, der tilvejebringer grundlaget for en selv bærende økonomi.

At nå visionerne kræver betydelige forbedringer – og i nogle tilfælde grundlæggende forandringer – af rammevilkårene

At nå visionerne kræver betydelige forbedringer – og i nogle tilfælde grundlæggende forandringer – af rammevilkårene i Grønland. For hver vision har udvalget identificeret de væsentligste generelle rammevilkår og de tilhørende instrumenter. Det er de specifikke rammer, som er de instrumenter, der kan bruges og justeres, når målene skal opfyldes. Kvaliteten af rammerne er vurderet, og på baggrund heraf er der peget på en række konkrete forslag til forbedringer.

Visionerne er "oversat" til konkrete og direkte målbare målsætninger

Fællesudvalget har lagt vægt på, at det er muligt at overvåge, om udviklingen bevæger sig i den ønskede retning. Derfor er visionerne i videst muligt omfang "oversat" til mere konkrete og direkte målbare målsætninger. Fx er målet for konkurrenceforhold, at realvæksten i de privatejede og kommercielt drevne selskaber skal være på mindst 7 pct. om året. For hver målsætning er der peget på, hvilke delmålsætninger, der kan måles på for at sikre, at udviklingen går i den rigtige retning. For konkurrenceforhold er der således opstillet konkrete delmål for udlicitering og privatisering. Hvis en delmålsætning udvikler sig positivt, er det tegn på, at indsatsen med at forbedre rammevilkårene virker. Hvis en delmålsætning omvendt synes at skride, indikerer det, at der er behov for at justere eller forstærke indsatsen, hvis visionen skal nås.

I de følgende afsnit præsenteres de seks indsatsområder i detaljer. For at skabe overblik er der til hvert indsatsområde knyttet en figur, som illustrerer sammen-

hængen mellem vision, det overordnede mål og delmål, rammer og instrumenter og forslag til konkrete initiativer.

Det fulde udbytte af forbedringer på ét område opnås kun, hvis der også sker forbedringer på andre områder

De seks indsatsområder præsenteres hver for sig, men det er vigtigt at bemærke, at de er indbyrdes forbundne. Det fulde udbytte af forbedringer på ét område opnås kun, hvis der også sker forbedringer på andre områder. Fx giver en indsats for gennem innovation og iværksætteri at skabe flere arbejdspladser ikke den ønskede effekt, hvis ikke arbejdsmarkedet og uddannelsessystemet kan tilvejebringe de personer, der er behov for. Der skal tænkes og arbejdes på tværs af indsatsområderne.

Sammenhængen mellem indsatsområder viser sig også ved de 12 konkrete initiativer, som udvalget peger på. Flere af disse initiativer har betydning for flere indsatsområder. Fx vil "Fra støtte til udvikling" – Grønlands Uddannelses- og Vækstfond have betydning for at kunne nå målene inden for både uddannelse, innovation og iværksætteri.

Uddannelse

Vision	<p>Grønland får i størst muligt omfang uddannet hjemmehørende kvalificeret arbejdskraft inden for alle erhvervsgrene</p>			
Mål	<p>Andelen af 30-årige hjemmehørende, der har opnået en kompetencegivende uddannelse skal stige med 1 pct. point pr. år frem til 2014</p>			
Generelle rammer	Finansiering	Rådgivning og vejledning	Organisering af uddannelse	Kvalitet i uddannelserne
Rammer og Instrumenter	<p>Landskassmidler</p> <p>Uddannelsesstøtte</p> <p>AEB-midler</p>	<p>Rådgivningslærere</p> <p>Erhvervsvejledere/ Arbejdsmarkedskonsulenter</p> <p>Studievejledere</p>	<p>Folkeskolen/ Atuarfitsialak</p> <p>Brancheskoler og GU</p> <p>Videregående uddannelsesinstitutioner, (grønlandske)</p> <p>IT i undervisningen</p>	<p>Lærerbestanden</p> <p>Undervisningsmateriale</p> <p>Undervisningssprog</p>
Delmål		<p>Frafaldet på alle uddannelsesstyper skal reduceres med 10 pct. point frem til 2014</p>	<p>Andelen af elever, der afslutter folkeskolen med eksamen skal stige fra 66 pct. til 80 pct. i 2014</p>	<p>Andelen af (uddannede) timelærere skal i 2014 være under 10 pct.</p> <p>Andelen af lærere, der taler grønlandsk skal øges med 10 pct. point inden 2014</p>
Initiativer	<p>Fra støtte til udvikling</p> <ul style="list-style-type: none"> - Grønlands Uddannelses- og Vækstfond (GUV) 	<p>Fra blindgyder til, at det faktisk kan betale sig</p> <ul style="list-style-type: none"> - Præmiering af uddannede som vender hjem, traineeordninger - Krav om uddannelsesforpligtelser ved offentlige anlægsopgaver 	<p>Fra små isolerede miljøer til stærke faglige miljøer</p> <ul style="list-style-type: none"> - Etablering af center for fjernundervisning - Modulopbyggede erhvervs- og efteruddannelser - Færre skoler og uddannelsessteder 	<p>Fra udbuds- til efterspørgselsstyrede uddannelsesstilbud</p> <ul style="list-style-type: none"> - Benchmarking - Øgede kompetencer i engelsk/dansk - Ret/pligt til opkvalificeringskurser for lærere - Mentorordninger mellem skoler og erhvervsliv

3.1. Uddannelse

3.1.1. Eksisterende rammer og instrumenter

For mange små skoler og uddannelsesinstitutioner

Den væsentligste ramme for uddannelse er de eksisterende uddannelsesinstitutioner.

Folkeskolen består af 24 byskoler og 62 bygdeskoler. Desuden finder der undervisning sted på nogle få fåreholdersteder og fangstpladser.

Undervisning i tyndtbefolkede egne

Et mindre antal skolesøgende børn bosat i den australske bush undervises fra "Open Air Schools" via radio og moderne satellit/telekommunikationsudstyr. Den første skole blev etableret i 1951, og siden er det blevet til i alt 15 skoler, der underviser skolesøgende børn på folkeskoleniveau. Undervisningen består af daglige radiotimer, som er tilpasset forskellige aldersgrupper. Undervisningen er tilpasset små grupper på samme alderstrin.

Skolerne har, siden de første blev etableret, udvidet deres undervisningstilbud, så eleverne udover at modtage undervisning pr. radio/telekommunikation også får besøg af en lærer ca. 4 gange om året. Undervisningen bliver i øvrigt suppleret af kortere eller længere camps af et par ugers varighed, hvor alle elever er samlet.

Flere og flere elever færdiggør de første 7 år på "Open Air Schools", inden de forlader familien og rejser til byerne for at færdiggøre deres uddannelse. Skolerne har været med til at sikre, at børnene bliver hjemme hos familien så længe så muligt, samtidig med at kvaliteten af uddannelsen er blevet væsentligt forbedret.

25 pct. af en ungdomsårgang tager en gymnasial uddannelse

Efter folkeskolen kan der vælges en erhvervsuddannelse eller en videregående uddannelse, der kræver gymnasialt niveau. De tre gymnasier samt HHX og HTX yder undervisning på gymnasialt niveau. De fem gymnasiale skoler har i dag et samlet elevtal på 703, hvilket svarer til ca. 30 pct. af en ungdomsårgang. (Dog er det næppe mere end 25 pct. af en årgang, der består en gymnasial uddannelse). I Danmark tager 45 pct. af en ungdomsårgang en gymnasial uddannelse.

De faglige grunduddannelser udbydes på 14 lokale erhvervsskoler og 6 brancheskoler med i alt godt 1.000 elever. De faglige grunduddannelser er fireårige kombinerede skole- og praktikuddannelser. De omfatter områderne: Byggeri- og anlæg, handel og kontor, nærings- og nydelsesmiddel, social og sundhed, service, jern og metal samt elektricitet. De lokale erhvervsskoler varetager undervisningen det første år af uddannelsen, hvorefter brancheskolerne varetager den efterfølgende branchesrettede undervisning.

Der findes en række korte og mellemlange videregående uddannelser af op til 4

års varighed. De korte videregående uddannelser er erhvervsfaglige videreuddannelser, som udbydes af brancheskoler. De mellemlange videregående uddannelser, som udbydes i Grønland, er: Socialpædagog-, socialrådgiver-, journalist-, sygeplejerske- og læreruddannelsen. Det samlede antal studerende på disse uddannelser var i skoleåret 1999/2000 i alt 296.

Såvel folkeskolen som gymnasie- og brancheskolerne understøttes også af en rådgivningsfunktion. På folkeskolen varetager lærere hvervet som rådgivningslærere for de ældste elever. På de studieforbereende uddannelser og på brancheskolerne varetager undervisere hvervet som studievejledere. Desuden kan de studerende henvende sig til erhvervsvejledere på job- og vejledningscentre eller på arbejdsmarkedskontorer i kommunerne.

På Grønlands Universitet findes fire institutter: Grønlandsk, Administration, Kultur og Samfund og Teologi. I 2003 optog institutterne hhv. 1, 18, 2 og 10 studerende, sidstnævnte til den nye exam.theol. uddannelse.

Samarbejde mellem nordatlantiske og arktiske universiteter

I Canada er der inden for de seneste år etableret et "University of the Arctic: A University Without Walls". Universitetet er oprettet som et partnerskab mellem næsten 60 universiteter og university colleges fra i alt 8 lande. Universitetets opgave er at imødekomme uddannelses- og efteruddannelsesbehov hos de arktiske folkeslag med blik for deres rolle i en stadig mere globaliseret verden. Undervisningsformen bliver for en stor dels vedkommende fjernundervisning. Ilisimatusarfik har været med i University of the Arctic siden 2000 og deltager i arbejdet med at opbygge studieprogrammet for Bachelor of Circumpolar Studies. På nuværende tidspunkt er der fire studerende fra Ilisimatusarfik, som har været eller er i gang med web-baserede kurser, som omfatter studerende fra hele det arktiske område.

Lærerbehovet kan ikke dækkes af det grønlandske seminarium

Rammerne for at tilvejebringe lærerkræfter er bl.a. et grønlandsk seminarium. På læreruddannelsen uddannes hvert år mellem 20 og 40 nye lærere, men det kan ikke dække lærerbehovet, hverken i folkeskolen eller på erhvervsuddannelsesområdet. På de gymnasiale uddannelser er lærerstaben overvejende fra Danmark, idet der endnu kun er få hjemmehørende med en relevant kandidateksamen.

I folkeskolen er en del undervisningsmateriale også på grønlandsk. På de videregående uddannelser er næsten al undervisningsmateriale på dansk og på universitetet desuden på engelsk.

I dag er der ca. 17 elever pr. PC i folkeskolen i byerne og i bygderne ca. 11 elever pr. PC. IKT skal imidlertid også være en integreret del af undervisningen, og anvendelsen kan ikke måles alene på tilstedeværelsen af PC'ere. Fjernundervisning er eksempelvis endnu ikke særlig udbredt.

De studerende får uddannelsesstøtte til uddannelser efter folkeskolen, uanset i hvilket land de tages. Til erhvervsuddannelseskurser ydes Arbejdsgivernes Erhvervsuddannelsesbidrag (AEB).

3.1.2. Vision, mål og initiativer

Grønland får i størst muligt omfang uddannet hjemmehørende kvalificeret arbejdskraft inden for alle erhvervs-grene

Visionen for indsatsområdet er, at Grønland i størst muligt omfang kan få uddannet hjemmehørende kvalificeret arbejdskraft inden for alle erhvervs-grene. Samfundsøkonomisk er det at foretrække, at arbejdskraft med de rette kvalifikationer i størst muligt omfang kommer fra den hjemmehørende del af arbejdsstyrken. Det kan kun lade sig gøre, hvis arbejdsstyrken får et højere uddannelsesniveau.

Andelen af 30-årige hjemmehørende personer, der har opnået en kompetencegivende uddannelse skal stige med 1 pct. point pr. år frem til 2014

Derfor er den overordnede målsætning, at andelen af 30-årige hjemmehørende personer, der har opnået en kompetencegivende uddannelse stiger med 1 pct. point pr. år frem til 2014, så 62 pct. af de 30-årige i 2014 har opnået en kompetencegivende uddannelse. Den udvikling skal naturligvis ske så effektivt så muligt uden at slække på kvaliteten.

Der skal følges op ved at måle på følgende delmålsætninger:

1. Andelen af elever, der afslutter folkeskolen med en eksamen skal stige fra 66 pct. til 80 pct. i 2014.
2. Frafaldet på alle uddannelsesstyper skal reduceres med 10 pct. point frem til 2014.
3. I 2014 skal andelen af (uddannede) timelærere være under 10 pct. og andelen af lærere i folkeskolen, der kan grønlandsk, skal øges med 10 pct. point inden 2014.

Uddannelse fremmes imidlertid ikke ved "pligt". Uddannelsesniveauet højnes ved, at flere får lyst til at tage en uddannelse. Den lyst fremmes af mødet med andre studerende med samme interesser, med inspirerende lærere og personer fra virksomheder, som også kan bruge én til noget. Det gælder fra folkeskolen og hele vejen op gennem uddannelsessystemet. Det er eksempelvis ikke muligt at få en god uddannelse i en folkeskole med 15 elever fordelt på 10 årgange.

De uddannelsessøgende skal samles for at skabe udviklende faglige miljøer

Derfor skal de uddannelsessøgende samles. Når de samles skabes ikke kun udviklende faglige miljøer, men kræfterne samles også, og det frigiver ressourcer – både lærere og penge – til en forstærket indsats for at forbedre kvaliteten i uddannelserne. Udgiften pr. uddannet vil alt andet lige reduceres, og frafaldet vil falde, når det bliver en god oplevelse at tage en uddannelse. Der skal skabes stærke faglige læringsmiljøer, hvis uddannelsesniveauet i den grønlandske befolkning skal stige. Og de fysiske rammer herfor skal også være i orden.

Fundamentet for gode uddannelser skabes i folkeskolen. Derfor er det særligt i folkeskolen, der skal gøres en indsats. Udvikling af universitetet forudsætter, at disse forhold er i orden, og derfor skal den udvikling ikke igangsættes på bekostning af en velfungerende folkeskole.

Fra små isolerede miljøer til stærke faglige miljøer

Hvad

Der skal tages stilling til, hvilke uddannelser, eller hvilke dele/moduler heraf, der bør gennemføres i Grønland og hvilke, man må tage i udlandet samt, hvordan der skabes den nødvendige kritiske masse på uddannelsescentrene. Uddannelsesinstitutionerne skal i højere grad samles geografisk for at skabe de nødvendige faglige miljøer og for at udnytte relativt sparsomme lærerkræfter bedst muligt og dermed få mest muligt ud af bevillingerne til uddannelsesområdet.

Hvordan

Problemerne med at etablere tilstrækkelig gode faglige miljøer gælder på alle niveauer af uddannelsessystemet. Der er forskellige muligheder for at skabe disse miljøer. Det er afgørende med en klar politisk prioriteret plan for, hvordan disse udfordringer kan løses og omsættes til konkret handling. Eksempler på handlinger er:

- Etablering af et center for fjernundervisning, som går i gang med udvikling og drift af fjernundervisning senest primo januar 2004 med henblik på iværksættelse af forsøg fra august 2004 og egentlig undervisning i forbindelse med folkeskolens skolestart 2005. Plan for undervisning og efteruddannelse til PC-kørekort og "Pædagogisk PC-kørekort" på læreruddannelsen for på sigt at have vejledere og undervisere i hele landet.
- Ældre bygdeskolelever kan overføres til byskoler eller andre større bygdeskoler, såfremt der sikres indkvarteringsforhold.
- Indførelse af modulopbyggede erhvervs- og efteruddannelser, som samlet på færre uddannelsessteder kan stille fælles fagudbud til rådighed for flere uddannelsesgrene, kombineret med trainee-ordninger med virksomheder. Eventuelt kan der samtidig etableres samarbejde og udveksling på lærersiden mellem erhvervs- og ungdomsuddannelserne.
- Også i de videregående uddannelser bør søges oprettet modulopbyggede uddannelser, så et fælles grundfag på de højere uddannelser står til rådighed for flere uddannelsesgrene med optimal synergiefekt i udnyttelse af lærerkræfter og masse af studerende.

Hvad skal der til

Initiativet kræver i første omgang en omfattende politiske beslutninger i forlængelse af den debat, der allerede er i gang på uddannelsesområdet. Udvalget foreslår, at der senest 1. januar er truffet beslutning om, at der laves konkrete handlingsplaner for at skabe de nødvendige stærke faglige miljøer. Omstruktureringerne på uddannelsesområdet skal følges op af omstruktureringer i bygningsmassen, kollegier m.v.

Kvaliteten i uddannelsessystemet skal øges

Studerende skal mestre både grønlandsk, dansk og engelsk

Men det er ikke nok at samle kræfterne. Kvaliteten af de kræfter, der sættes ind, skal også øges. Der skal være flere rigtig gode lærere, som kan inspirere elever og uddannelsessøgende og give dem en god og udviklende oplevelse samt et højt fagligt udbytte. Kvaliteten øges også ved, at studerende får muligheden for at møde andre uden for Grønland. Det er nødvendigt i en globaliseret verden. Hvis de møder ikke kan finde sted, vil Grønland blive isoleret. Et reelt møde kræver, at der kan tales sammen. Derfor skal grønlandske studerende mestre både grønlandsk, dansk og engelsk. Det stiller tilsvarende krav til lærerne.

Fra udbuds- til efterspørgselsstyrede uddannelsestilbud

Hvad

Uddannelse skal ikke blot være et bredt tilbud, men tilbud målrettet i forhold til virksomhedernes efterspørgsel efter kvalificeret arbejdskraft. Hvis uddannelsessystemet skal tilvejebringe kvalificeret arbejdskraft, skal uddannelserne, og dermed underviserne, være af høj kvalitet. Kvalitetsudvikling og -sikring fremmes ved løbende målinger på forskellige aspekter af kvalitet i uddannelserne.

En væsentlig forudsætning for et velfungerende uddannelsessystem er, at det kan fungere i samspil med den omgivende verden. Det kræver gode sprogkunderskaber.

Hvordan

- Tilbagevendende benchmarking på alle niveauer i uddannelsessystemet, så alle interessenter får en klar fornemmelse af det faglige niveau på individuelt og samfundsmæssigt plan, og der skabes grundlag for eventuelle nødvendige justeringer i indsatsen.
- Den sproglige kompetence i engelsk og dansk skal øges, bl.a. ved indførelse af engelsk i 1. klasse samt etablering af aftaler om engelskstuderende, som kan tage praktikophold i Grønland.
- Efterspørgselsorienterede uddannelsestilbud indrettet efter den enkeltes behov og livssituation. Uddannelse opdeles i moduler, hvor den praktiske del foregår på en arbejdsplads med løn. Den teoretiske del foregår på uddannelsesinstitutioner. Hvert modul giver merit.
- Ret og pligt til årlige opkvalificeringskurser for alle lærere, herunder med udvidet brug af fjernundervisning. Det skal være en god oplevelse af være lærer.
- Mentorordninger mellem skoler og erhvervsliv etableres inden for folkeskolen og ungdomsuddannelserne. Mere forpligtende samarbejder mellem uddannelsesinstitutionerne og erhvervslivet om udvikling og drift af erhvervsuddannelserne med fokus på, at indsatsen bidrager til udvikling af et dynamisk erhvervsliv.

Hvad skal der til

Det vil være nødvendigt med en løbende optimering af ressourceudnyttelsen og tilførsel af betydelige midler til undervisningsområdet for til stadighed at kunne øge kvaliteten af indsatsen. Blandt andet den foreslåede Grønlandske Uddannelses- og Vækstfond kan anvendes til ekstraordinære tiltag.

Arbejdsmarked

Vision	<i>Det grønlandske arbejdsmarked understøtter en dynamisk erhvervsudvikling og har en plads til alle</i>		
Mål	<i>Arbejdsmarkedsindsatsen bidrager aktivt til, at den del af arbejdsstyrken, der står til rådighed for arbejdsmarkedet, stiger fra 76 til 80 pct.</i>		
Generelle rammer	Arbejds miljø	Kompetenceudvikling	Økonomisk og socialt incitament
Rammer og Instrumenter	Arbejds miljølov Arbejdstilsyn Arbejdsskadeordning Arbejdsskadenævnet	Lovgivning om arbejdsformidling Arbejdsmarkedskontorer Forsøgsordning med vejlednings- og introduktionscentre Landsarbejdsrådet Lederuddannelse	(Samspil mellem) lønstruktur, indkomstoverførsler og skatte-/tilskudssystem Beskæftigelsesinitiativer Visitationsregler Landstingslov om arbejdskrafttilgang til Grønland
Delmål	Alle arbejdsskader anmeldes og antallet af arbejdsskader nedbringes At få arbejdsmiljø på virksomhedernes dagsorden	Antallet af erhvervsaktive hjemmehørende 25-64-årige, som i de seneste 2 år har deltaget i efter- og videreuddannelse skal udgøre min. 25. pct.	Andelen af overførselsmodtagere, ekskl. uddannelsessøgende, i de erhvervsaktive alder reduceres med 5 pct.
Initiativer	Fra marginalisering til en del af arbejdsfællesskabet - Pilotprojekt om rummeligt arbejdsmarked - Fokus på bedre psykisk arbejdsmiljø	Fra blindgyder til, at det faktisk kan betale sig - Ydelsesstrukturen afstemmes - Hjemmestyreejede og delvis ejede virksomheder udarbejder årlige kompetenceregnskaber - Traineeordninger - Krav om uddannelsesforpligtelser ved offentlige anlægsopgaver	Fra marginalisering til en del af arbejdsfællesskabet - Etablering af enhed til koordinering af tiltag vedrørende sociale forhold - Pilotprojekt om rummeligt arbejdsmarked - Mønsterbrydningsprojekter - Tidlig identificering af sociale problemer med forældreuddannelse og familiehøjskoler

3.2 Arbejdsmarked

3.2.1. Eksisterende rammer og instrumenter

Arbejdsmarkedspolitik spiller en mindre central rolle

Arbejdsmarkedspolitik spiller en mindre central rolle i Grønlands udvikling. Grønlands Hjemmestyre har ofte søgt at klare problemerne på arbejdsmarkedet ved at give tilskud til at opretholde beskæftigelse og indhandlingsmuligheder gennem de hjemmestyreejede virksomheder inden for de primære erhverv. De hjemmestyreejede selskaber bruges som en del af arbejdsmarkedets rammer, som et beskæftigelsesinitiativ.

De hjemmestyreejede selskaber bruges som beskæftigelsesinitiativ

Et andet beskæftigelsesinitiativ er den såkaldte mandetimeordning, hvor der på finansloven afsættes midler til at afhjælpe sæsonledighed samt til kommunale beskæftigelsesforanstaltninger (op til 50 pct. af udgifterne). Ordningen vil dog antageligt blive revurderet i forbindelse med etablering af de kommende vejlednings- og introduktionscentre.

Der findes i Grønland ikke løbende beskæftigelsesstatistik, hvorfor der er begrænset viden om, hvordan beskæftigelsen udvikler sig inden for forskellige brancher og geografier. Der er behov for viden om, hvorledes de ledige fordeler sig med hensyn til vilje og evner – kan og vil – i forhold til at bestride en plads på arbejdsmarkedet.

Reelt ledige sammenblandes med personer, som har brug for målrettet social indsats og støtte

De økonomiske incitamenten i den nuværende organisering af arbejdsmarkedet har helt afgørende betydning. Sammenblandingen af reelt ledige med personer, som har brug for målrettet social indsats og støtte, inden de kan integreres på arbejdsmarkedet, har været med til at hindre etablering af en arbejdsløshedsoordning, hvis målgruppe alene er de personer, der reelt står til rådighed for arbejdsmarkedet.

Lavtlønsgrupper kan fanges i fattigdomsfælder

I dag gives understøttelse efter landstingsforordningen om takstmæssig hjælp og ordningen om offentlige ydelser, trangsvurderet hjælp. Der er ikke alene samspilsproblemer mellem disse indkomstkompenserende ordninger, men også i samspillet i strukturerne med andre tilskudsordninger, som fx boligsikring. Disse ydelser kan betyde, at det inden for i hvert fald sæsonbetonede erhverv er mere økonomisk fordelagtigt at være ledig i en del af året. Derved oplever lavtlønsgrupper på arbejdsmarkedet, at de kan fanges i fattigdomsfælder i samspillet mellem lønstruktur, skattesystem og forskellige indkomstoverførselsordninger.

De kommunale arbejdsmarkedskontorer er den infrastruktur, der skal varetage arbejdsformidling, gennemførelse af beskæftigelsesforanstaltninger i kommunalt regi og opkvalificeringstiltag i dialog med lokale virksomheder. Fra bl.a. virksomheder har der været rejst kritik af kontorerne, naturligvis med lokale variationer. Kontorerne fungerer primært som anvisningskontorer, og der er problemer med visiteringen af arbejdsløse.

Arbejdsmiljøområdet reguleres lovmæssigt af lov om arbejdsmiljø fra 1986. Området sorterer, ligesom arbejdsskadeområdet, fortsat under den danske stat. Arbejdstilsynet refererer direkte til den danske stat, og administrationen af

arbejdsskadeområdet er dels lagt hos Arbejdsskadenævnet under Hjemmestyret, dels hos Arbejdsskadestyrelsen i Danmark.

Virksomhederne har et stort ansvar for arbejdsmiljø og sikkerhed på arbejdspladsen

Virksomhederne har et stort ansvar for arbejdsmiljø og sikkerhed på arbejdspladsen. Nogle virksomheder arbejder allerede med dette ansvar, men der er behov for en målrettet og forstærket indsats.

3.2.2. Vision, mål og initiativer

Et velfungerende arbejdsmarked understøtter en dynamisk erhvervsudvikling og har en plads til alle

Visionen er, at det grønlandske arbejdsmarked understøtter en dynamisk erhvervsudvikling og har en plads til alle. Problemerne på arbejdsmarkedet er imidlertid omfattende og komplekse. Set i forhold til erhvervslivet er det væsentlige at sikre, at der er den rette arbejdskraft til stede til den rette pris. Pris kan ikke isoleres til løn, men skal ses i sammenhæng med produktivitet. Produktivitet påvirkes af en række forhold på arbejdsmarkedet fx personalets kompetenceniveau, hastigheden i udskiftning af personalet, arbejdsskader og sociale forhold.

Den store andel af arbejdsstyrken, der ikke er i beskæftigelse pga. sociale problemer eller problemer med mobilitet, belaster økonomien betydeligt og er et stort problem for den enkelte.

Den del af arbejdsstyrken, der står til rådighed for arbejdsmarkedet skal stige fra 76 pct. til 80 pct. i 2014

Det overordnede mål er derfor, at arbejdsmarkedsindsatsen bidrager aktivt til at den del af arbejdsstyrken, der står til rådighed for arbejdsmarkedet stiger fra 76 pct. til 80 pct. i 2014.

Der skal følges op ved at måle på følgende delmålsætninger:

1. Antallet af erhvervsaktive hjemmehørende i aldersgruppen 25-64 år, som er i gang med eller inden for de seneste 2 år har deltaget i efter- eller videreuddannelse, fortrinsvis rettet mod ikke-subsidierede erhverv, skal udgøre mindst 25 pct. i 2014.
2. Andelen af overførselsmodtagere, rensset for uddannelsesstøtte, i de erhvervsaktive aldre reduceres med 5 pct.
3. Alle arbejdsskader skal anmeldes, og antallet af arbejdsskader skal nedbringes. Særligt skal der fokuseres på arbejdsulykker og arbejdsskader, der medfører mén og erhvervsevnetab.

Incitamentsstrukturer skal give et skub fra passiv til aktiv forsørgelse

For at medvirke til forøgelse af den samfundsmæssige produktivitet, skal der arbejdes for at udvide den arbejdsstyrke, der er til rådighed for produktionen og sikre, at den bliver mere stabil og kompetent. Det vil være en tilfredsstillelse for den enkelte at have et stabilt arbejdsliv i konstant udvikling, men det er ikke en udvikling den enkelte altid selv har overskud til at sætte i gang. Der er behov for støtte og det skub, som de rette incitamentsstrukturer kan medvirke til. Det skal kunne betale sig.

Fra blindgyder til, at det faktisk kan betale sig

Hvad

De nuværende ordninger om takstmæssig og trangsvurderet hjælp, boligsikring og andre offentlige ydelser er indrettet, så det for visse personer kan betale sig ikke at være i beskæftigelse hele året. De kan blive fastholdt i en fattigdomsfælde, såvel økonomisk som fagligt. Det modvirker social, faglig og geografisk mobilitet.

Ligesom det skal kunne betale sig at arbejde, skal det også kunne betale sig at tage en uddannelse og bruge den til gavn for det grønlandske samfund. Incitamentsstrukturen på arbejdsmarkeds- og uddannelsesområdet skal ændres.

Hvordan

- Ydelsesstrukturen mellem lønarbejde, uddannelse og alle former for sikringsydelser afstemmes, så det til enhver tid kan betale sig at arbejde og dygtiggøre sig. Inkassoregler og afdragsordninger afstemmes med incitamentet til at arbejde og være selvforsørgende. Alle overførselsindkomster skal være skattepligtige.
- Indførelse af klare visitationsregler for ledige og individuelle handlingsplaner målrettet uddannelse og erhvervsliv. Handlingsplaner direkte målrettet erhvervslivet skal så vidt muligt føre til beskæftigelse i ikke-subsidierede erhverv bl.a. via måling og evt. præmiering af kommunernes resultater.
- Lønssystemer og overenskomster indrettes med henblik på at fremme virksomhedernes og arbejdstageres motivation for at satse på livslang læring hos medarbejderne i form af bl.a. opkvalificering og produktivitetsudvikling.
- Krav om at alle hjemmestyreejede og delvis hjemmestyreejede selskaber udarbejder årlige kompetenceudviklingsregnskaber, som afspejler virksomhedens indsats omkring oprettelse af praktikpladser, efteruddannelsesstiltag og fastholdelsesinitiativer overfor arbejdskraften, herunder initiativer til organisering af arbejdet, så sæsonledighed minimeres. Der kan indføres præmiering af private selskaber, som udarbejder kompetenceudviklingsregnskaber.
- Indførelse af præmier ved at vende hjem og bruge sin uddannelse i Grønland inden for en nærmere fastsat periode, evt. alternativt krav om tilbagebetaling af uddannelsesstøtte.
- Trainee-ordninger i virksomheder for færdiguddannede, hvor der indbygges incitamenter for virksomhederne til at fremme indslusningen - samt etablering af samarbejdsaftaler med danske eksportvirksomheder om praktikophold for grønlandske studerende med relevant faglig baggrund.
- Ved udbud af større offentlige bygge- og anlægsgøper kan indbygges krav om at påtage sig uddannelsesforpligtelser og lade dette indgå i bedømmelsen af disse licitationsresultater.

Hvad skal der til

Initiativet inddrager en bred vifte af aktører. Ikke mindst arbejdsmarkedets parter, uddannelsessektoren og de enkelte virksomheder har en væsentlig rolle at spille.

Reformen omkring ydelser og skattebetalingen kræver sandsynligvis omlægninger med umiddelbare økonomiske konsekvenser for landskassen, som vil føre til samfundsøkonomiske gevinster.

Sociale problemer skal i højere grad forebygges

At gå fra passiv til aktiv forsørgelse kræver en indsats i forhold til sociale problemer, som ofte er en del af årsagen til, at en person er på passiv forsørgelse. Sociale problemer skal i højere grad forebygges. Det er nødvendigt at bryde mønstre. Derfor har også en række af de andre initiativer betydning for den sociale indsats – tilbud om god folkeskoleundervisning, handlingsplaner for den enkelte og sundhedsfremme/telemedicinere. Det er alt sammen forhold, der kan medvirke til mønsterbrydningen. De sociale problemer kan kun løses i ligeværdigt samarbejde mellem menneske og system, med redskaber som udvikler såvel de sociale som de faglige færdigheder. Men der skal også sættes mere direkte ind på de sociale problemer for at få flere ind som en aktiv, velfungerende del af arbejdsstyrken til glæde for den enkelte og samfundsøkonomien.

Fra marginalisering til en del af arbejdsfællesskabet

Hvad

Midlerne på de årlige finanslove til passiv forsørgelse skal målrettes udvikling, og understøtte en mere fremadrettet social indsats i samarbejde med sundhedssektoren. Herunder skal der udpeges og prioriteres konkrete fokusområder, hvor arbejdsmarkedets parter er med til at påtage sig et socialt ansvar i form af oprettelse af deltidsarbejdspladser, skånejobs, seniorordninger m.m., så der skabes et mere rummeligt arbejdsmarked.

Hvordan

- Etablering af en enhed, som får til opgave at opsamle erfaringer, bidrage til evaluering af løbende tiltag og koordinere nye initiativer omkring sociale forhold af betydning for arbejdsmarkedet og uddannelsessystemet. Dette gælder både landsdækkende initiativer og lokale forsøg og pilotprojekter.
- Start af et pilotprojekt om det rummelige arbejdsmarked, med fokus på handicappede og deltidsarbejde i særdeleshed.
- Fokus på et bedre psykisk arbejdsmiljø på arbejdspladserne, fx gennem teambuilding kurser til bearbejdning af kulturelle konflikter med inddragelse af erhvervspsykologer.
- Gennemførelse af konkrete mønsterbrydningsprojekter målrettet såvel uddannelsessystemet som arbejdsmarkedet. Herunder større prioritering af voksenlærlinge og andre initiativer, hvor mennesker med sociale problemer får en succesoplevelse og kan blive rollemodeller for andre, der har behov for et skub fremad. Som konkret eksempel herpå kunne laves en dokumentarfilm om grønlandske unge, der oplæres i kokkefaget af kendt kok.
- Tidlig identifikation af sociale problemer ved opsøgende sundhedspleje og hurtig opfølgende indsats og opbygning af sociale netværk omkring familier med sociale problemer. Forældreuddannelse og familie-højskoler skal være tilgængelige for alle og udvikle redskaber, så den enkelte i højere grad kan tage ansvar for eget liv.

Hvad skal der til

Der skal etableres et bredt samarbejde mellem kommunerne, erhvervslivet, uddannelsesinstitutionerne, og befolkningen. Politisk etableres et koordinationsudvalg mellem landsstyremedlemmet for henholdsvis Sundhed og Familie, Kultur og Undervisning samt for Erhverv og Arbejdsmarked, der skal sikre den politiske fremdrift og koordination.

Som primus motor for den administrative proces etableres en fast enhed med deltagelse af relevante direktører og KANUKOKA og med tilknytning af resourcepersoner fra relevante institutioner.

Konkurrenceforhold

Vision	<i>Det grønlandske erhvervsliv er domineret af privat erhvervsvirksomhed, der tilvejebringer grundlaget for en selv bærende økonomi</i>		
Mål	<i>De privatejede og kommercielt drevne grønlandske selskaber skal have en realvækst på mindst 7 pct. om året</i>		
Generelle rammer	Produktivitet	Omkostningsniveau og små markeder	Offentligt engagement i erhvervslivet
Rammer og Instrumenter	<p>Stor offentlig sektor</p> <p>Generelt lavt uddannelsesniveau</p> <p>Mangel på innovative virksomheder/brancher</p> <p>Lav konkurrence-intensitet</p>	<p>Relativt højt lønniveau</p> <p>Enspringsystem for bl.a. infrastruktur-ydelser</p> <p>Fortsat behov for tilkaldt arbejdskraft</p> <p>Offentlig monopolstatus</p>	<p>Mange hjemmestyreejede virksomheder</p> <p>Lav grad af udlicitering</p> <p>Få private til at overtage fra det offentlige</p> <p>Mange bestyrelsesmedlemmer mangler erhvervs- og ledelsesmæssige kvalifikationer</p>
Delmål	Der skal ske en produktivitetstigning i den private sektor Kommunernes og Hjemmestyrets driftsudgifter fastfryses på 2001-niveau	Udlicitere flere opgaver, så mindst 50 pct. af hjemmestyrets servicekontrakter og koncessioner i 2014 udføres af private operatører	Privatisering eller afvikling af hjemmestyreejede selskaber, så antal og samlede nettoomsætning er reduceret med 50 pct. inden 2014.
Initiativer	<p>Fra blindgyder til, at det faktisk kan betale sig</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ydelsesstrukturen afstemmes - Hjemmestyreejede virksomheder udarbejder årlige kompetenceregnskaber - Traineeordninger 	<p>Fra offentlig til privat initiativ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Gennemsigtighed - Udlicitering 	<p>Fra offentlig til privat initiativ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Gennemsigtighed - Privatisering af offentlige virksomheder - Medarbejderaktier - Opsparingsordning

3.3 Konkurrenceforhold

3.3.1. Eksisterende rammer og instrumenter

De naturgivne forhold deler landet op i isolerede delmarkeder

En helt afgørende ramme for konkurrence i Grønland er de naturgivne forhold, som deler landet op i et antal isolerede delmarkeder. Sammen med historiske forhold er det blandt hovedårsagerne til det store antal monopoler, som præger konkurrencesituationen på det grønlandske marked.

Konkurrenceforholdene reguleres i dag af konkurrenceloven. Den eksisterende lov vurderes som utidssvarende, idet den er baseret på et forhandlingsprincip, hvor bevisbyrden ligger hos myndigheden, og konkurrencebegrænsende aftaler m.v. først er ulovlige, hvis myndigheden kan bevise deres eksistens og skadevirkning. I modsætning hertil står et forbudsprincip, som kendes fra de fleste europæiske lande, hvor konkurrencebegrænsende forhold som udgangspunkt er forbudt, og hvor bevisbyrden for, at en aftale ikke er konkurrencebegrænsende, ligger hos virksomheden. Grønlands nuværende konkurrencelovgivning er vanskelig at praktisere og administrativt tung. Der blev i 1993 oprettet et grønlandsk konkurrencenævn, som aldrig helt kom fra start, men som efter en genopstartsfasen med faglig bistand fra Konkurrencestyrelsen i Danmark nu er etableret og fungerende. I dag råder nævnet selv i nogen udstrækning over den fornødne ekspertise.

I ethvert moderne samfund, hvor den offentlige sektor udgør en betydelig del af samfundsøkonomien, er der et kraftigt samspil mellem den private og den offentlige sektor. I Grønland, hvor det offentlige forbrug er meget stort i forhold til den samlede produktion, er en stor del af det private erhvervsliv afhængig af det offentlige. Derfor er også den offentlige indkøbspolitik af væsentlig betydning.

Hjemmestyret kan yde et væsentligt bidrag til erhvervsudviklingen gennem sin rolle som "indkøber"

Det offentlige har vide muligheder for at påvirke den samlede efterspørgsel, og ved at stille krav til leverandørerne kan kvaliteten og karakteren af produkter og tjenesteydelser påvirkes. Hjemmestyret og andre offentlige myndigheder kan via øgede krav i forbindelse med privat deltagelse i Hjemmestyrets opgavevaretagelse yde et væsentligt bidrag til erhvervsudviklingen i Grønland. I Danmark arbejdes med udviklingskontrakter for at forbedre samspillet mellem den offentlige og private sektor til gavn for udviklingen i begge. Den offentlige part ønsker at få udviklet et bestemt produkt og hjælper den private part med denne udvikling. Resultatet bliver et konkurrencedygtigt produkt, der forbedrer den offentlige parts præstationer, og som samtidig kan sælges til andre.

Der eksisterer kun få særlovsbestemmelser om udbud af vare- og tjenesteydelser i Grønland. Licitationsloven omfatter kun udbud af anlægsarbejde. Der findes i dag heller ikke indkøbscirkulærer eller politikker for indkøb.

Den offentlige dominans er så stor, at det også er nødvendigt at se på rammerne for de offentlige selskabers virke.

Privatisering i Polen

Det polske skatteministerium lancerede i 1993 et program til støtte af privatiseringsinitiativer rettet mod de statsejede virksomheder. Rationalet bag programmet var at øge tempoet i privatiseringsprocessen, med specielt fokus på de mindre udviklede regioner. I perioden fra 1990 til 2003 er der gennemført privatisering af ca. 5.500 statsejede virksomheder. Heraf trådte ca. 1.800 virksomheder i likvidation pga. deres dårlige finansielle situation, hvilket svarer til ca. 33 pct. af det samlede antal privatiserede virksomheder. 685 virksomheder blev erklæret konkurs. Privatiseringen er gennemført enten som direkte privatiseringer (oftest små og mellemstore virksomheder) eller indirekte privatiseringer.

De direkte privatiseringer er gennemført via 16 "voivods" som er sammensat af udvalgte regionale myndigheder med støtte fra det polske finansministerium. Voivods er ansvarlige for hele privatiseringsprocessen, herunder forberedelse af den enkelte virksomhed, valg af investorer, fastsættelse af vilkår for privatisering samt administration. De indirekte salg er gennemført af finansministeriet. Den enkelte virksomhed er omdannet til et aktieselskab eller et anpartsselskab, hvorefter anparterne sælges enten delvist eller samlet via børsen.

Der er mange måder at organisere privatiseringsprocesserne på - herunder at sætte fokus på mindre udviklede egne - men uanset organisering er der virksomheder, der ikke vil overleve.

De fleste hjemmestyreejede selskaber er oprettet med det formål at varetage/fortsætte varetagelsen af en bestemt monopolopgave.

Rammerne for selskabernes virke er selskabslovgivningen samt, for de fleste selskabers vedkommende, servicekontrakt eller koncession. Servicekontrakterne er af natur eksklusive, mens dette ikke gælder for alle koncessioner. Der er ikke udover i selskabslovgivningen fastsat generelle procedurer for sammensætningen af selskabsbestyrelserne m.h.t. kompetencer eller lignende, men Landsstyrets Bestyrelsessekretariat har udarbejdet et oplæg om retningslinjer for bestyrelsesudpegning i de hjemmestyreejede selskaber.

Der er nu gennemført en delvis privatisering af det tidligere KNI Pisiffik A/S, og der har politisk været ønske om at se på, om flere af de hjemmestyreejede selskaber med fordel kunne privatiseres.

3.3.2. Vision, mål og initiativer

Erhvervslivet skal domineres af privatejede erhvervsvirksomheder

Realvæksten i de privatejede og kommercielt drevne grønlandske selskaber skal være på mindst 7 pct. om året.

Visionen er, at det grønlandske erhvervsliv er domineret af privatejede erhvervsvirksomheder, der tilvejebringer grundlaget for en selv bærende økonomi. Den hidtidige kraftige offentlige dominans over den private sektor i kraft af de store hjemmestyreejede virksomheder skal reduceres, dels ved privatiseringer, dels gennem en målsætning om en realvækst i de privatejede og kommercielt drevne grønlandske selskaber på mindst 7 pct. om året.

Den nationalregnskabsmæssige definition af "den private sektor" omfatter også en stor del af de hjemmestyreejede virksomheder. De af de offentlige selskaber, der ikke kan privatiseres, skønnes at have begrænsede vækstmuligheder. Væksten i den privatejede del af den private sektor skal derfor være højere end væksten i sektoren som helhed for, at det overordnede vækst mål kan nås. Det ambitiøse mål skal nås gennem flere private iværksættere og gazellevirksomheder, samt på længere sigt et øget kvalifikationsniveau i arbejdsstyrken og tilgang til produktiv beskæftigelse fra personer, der i dag fastholdes i understøttede erhverv.

Der kan følges op ved at måle på følgende delmålsætninger:

1. Kommunernes og Hjemmestyrets driftsudgifter fastfryses på 2001-niveau.
2. Der skal ske en produktivitetstigning i den private sektor.
3. Privatisering eller afvikling af offentlige selskaber, der er egnede dertil, så offentlige selskabers antal og samlede nettoomsætning er reduceret med 50 pct. inden 2014.
4. Udlicitering af flere opgaver, så mindst 50 pct (beløbsmæssigt) af hjemmestyrets servicekontrakt opgaver og koncessioner i 2014 er udliciteret til private operatører.

Det er ikke muligt at gå fra offentlig dominans til privat initiativ og engagement i ét skridt

Den overordnede målsætning og de dertil knyttede mål om privatisering og udlicitering kræver konkret handling. Men selv om den politiske vilje er der, er det ikke muligt at gå fra et samfund præget af offentlig dominans til et samfund drevet af privat initiativ og engagement i ét skridt. Der skal være et grundlag for privatisering og udlicitering – der skal være private kræfter, der kan tage over. Samtidig er det vigtigt at fastholde, at det offentlige fortsat har en rolle m.h.t. at stille krav og sætte rammer for den private opgavevaretagelse.

Fra offentlig til privat initiativ

Hvad

Grundstenene skal lægges for, at den private sektor bliver drivkraften i den grønlandske samfundsøkonomi. En gradvis reduktion af det offentlige engagement i samfundsøkonomien kræver, at der er villige private aktører, med forudsætningerne i orden, klar til at tage over. Hvad der kan drives privat skal drives privat. Samtidig er der aktiviteter, der ikke kan drives privat, og som måske slet ikke skal drives.

Hvordan

- Der skabes gennemsigtighed i virksomhedernes økonomi og ophør af krydssubsidiering i de hjemmestyreejede selskaber, hvor dette ikke allerede er sket.
- Hjemmestyret afdækker, hvilke offentlige selskaber der hensigtsmæssigt på kort sigt vil kunne videreføres af private aktører. Hvor der står private aktører klar til at tage over, træffes beslutning om gennemførelse af privatisering, og denne gennemføres. Grundlaget for den politiske stillingtagen skal være en analyse af samfundsøkonomiske, kvalitetsmæssige og menneskelige gevinster. Det fastlægges, hvilke i dag offentligt løste opgaver der på kort sigt kan udføres af private aktører. Hvor der står private aktører klar til at tage over iværksættes udlicitering.
- For at imødegå eventuelle utilsigtede virkninger af privatisering af de offentligt ejede selskaber skal der eventuelt ske en revision og ajourføring af konkurrence-, forbruger- og licitationslovgivningen samt eventuelt etableres priskontrollovgivning. De respektive fagdirektorater foretager en afdækning af eventuelle behov for lovgivning eller ajourføring med henblik på forelæggelse for Landstinget i 2004.
- Via etablering af bedre økonomiske rammer for udstedelse af medarbejderaktier kan der tilskyndes til, at medarbejdere i højere grad kan blive medejere, bl.a. i forbindelse med kommende privatiseringer. Herigennem skabes større motivation til udvikling af virksomheden blandt de ansatte. Modellen bør også kunne nyde fremme inden for den private sektor. Det nødvendige lovgivningsfundament skal etableres.
- Opsparingsordninger, evt. med tilknyttet skattefradrag, målrettet senere etablering af egen privat virksomhed, kan underbygge en løbende forbedring af den kritiske masse i det grønlandske samfund, når det gælder forudsætningerne for etablering af privat virksomhed. Den allerede etablerede "Nanoq-konto"-model og de allerede eksisterende iværksætterordninger gennemgås med henblik på at se, om disse vil kunne tilpasses eller optimeres til dette formål.
- Ajourføring af finansiel- og investeringslovgivning fremskyndes.

Hvad skal der til

Landstinget skal træffe politisk beslutning om privatisering og medvirke til eventuelle lovgivningsændringer. Grønlands Hjemmestyre kan klargøre rammerne for privatisering og udlicitering.

Private skal sættes i stand til at løfte opgaverne. Derfor skal der arbejdes videre med mulighederne for medarbejderaktier og skattebegünstigede etableringsordninger.

Initiativet vil ikke kræve nye ressourcer, men tværtimod på sigt lette de offentlige budgetter via en mindre offentlig sektor og et lavere offentligt engagement i samfundsøkonomien samt et tilsvarende større og stærkere privat erhvervsliv.

Virksomhederne skal drives professionelt

Privatisering og udlicitering er imidlertid ikke nok. Det er også afgørende, at virksomhederne, uanset om de er private eller offentlige, drives professionelt. Produktiviteten skal være i orden, og det kræver en indsats på en række forskellige felter, der illustrerer den tætte sammenhæng mellem indsatsområderne. Produktiviteten hænger tæt sammen med bl.a. uddannelsesniveaet og arbejdsstyrkens stabilitet.

Et andet vigtigt element af professionel drift af virksomhederne er "corporate governance". God virksomhedsledelse vil gøre det lettere at tiltrække kapital og hjælpe overgangen fra offentlig til privat dominans. Det er afgørende at sikre adskillelse mellem politiske og erhvervs-mæssige interesser. Derfor sættes fokus på ledelseskulturen.

Fra politisk til professionel virksomhedsledelse

Hvad

Der udvikles et regelsæt for god ledelse - "corporate governance" - af grønlandske virksomheder i selskabsform. Corporate Governance kan afgrænses som de mål, en virksomhed styres efter og de overordnede principper og strukturer, som regulerer samspillet mellem virksomhedens ledelse, ejere og andre interesser som fx medarbejdere og kunder. Regelsættet kan eksempelvis dreje sig om udpegning af bestyrelse, dens ansvar og opgaver mv.

Hvordan

Landsstyret nedsætter en arbejdsgruppe bestående af fremtrædende erhvervsfolk med den opgave at udarbejde anbefalinger for god selskabsledelse i Grønland. I udvalgets arbejde indgår også udarbejdelse af et sæt anbefalinger vedr. ledelse i helt eller delvist hjemmestyrede aktieselskaber.

Arbejdsgruppen skal bl.a. fremkomme med forslag til:

- hvordan der ved fremtidige udpegninger fås de bedst fagligt kvalificerede og kompetente personer ind i selskabsbestyrelserne
- hvordan det i Hjemmestyret sikres, at udpegningen sker uafhængigt af politiske og administrative interesser
- en tidsplan for implementering af anbefalingerne og mulighed for løbende sparring og videreudvikling
- hvordan det sikres, at virksomheder og hjemmestyreselskaber i praksis følger anbefalingerne.

Arbejdet skal tage udgangspunkt i:

- a. Landsstyrets allerede udarbejdede oplæg om bestyrelsesudpegning i hjemmestyreselskaber, herunder arbejdet med at undgå udpegning af medlemmer, som er politisk aktive
- b. Anbefalingerne fra det såkaldte Nørby-udvalg, som omhandler Corporate Governance i Danmark
- c. Den tværministerielle udredning under ledelse af Finansministeriet om "Statslige aktieselskaber - tilsyn, ansvar, styring"
- d. Gældende lovgivning.

Hvad skal der til

Arbejdet kan gå i gang straks efter, at Landsstyret har truffet beslutning herom og vil være forbundet med et vist ressourcetræk på Hjemmestyret i forbindelse med udvalgets arbejde. Initiativet kræver deltagelse og opbakning fra erhvervsledere.

Infrastruktur og boliger

Vision	<i>Grønlands infrastruktur og boligmarked understøtter arbejdskraftens og erhvervslivets mobilitet og tilbyder rammer til konkurrencedygtige priser</i>			
Mål	<i>Trafik- og telestrukturen optimeres, og nyinvesteringer på trafik-, IKT- og boligområdet prioriteres til de områder, hvor potentialet for rentabel erhvervsudvikling er størst</i>			
Generelle rammer	Bolig	Trafikstruktur	Informations- og kommunikationsteknologi (IKT)	Spredt bosætning
Rammer og Instrumenter	<p>Der er stor boligmangel i de større byer - især i Nuuk</p> <p>Det offentlige ejer over 75 pct. af boligmassen</p> <p>Der er svagt incitament til privat boliganskaffelse, pga. højt subsidieniveau på offentlige boliger</p>	<p>Uøkonomisk luft-havnsstruktur og flymateriel</p> <p>Delvis opretholdelse af ensprissystem i den kommercielle beflyvning</p> <p>Subsidierne er større end brugerbetalingen inden for den ikke-kommercielle passager- og fragtttransport</p>	<p>Høje investeringsomkostninger i forhold til det reelle markedspotentiale og manglende konkurrence medfører langsom udbredelse af ny teknologi</p> <p>Ensprissystem og politiske krav om ensartet serviceudbud medfører høje omkostninger for forbrugerne</p>	<p>18 byer og 62 bygder</p> <p>Opretholdelse af vareel- vand- og trafikforsyning på over 70 lokaliteter</p> <p>Erhvervsaktivitet på de mindste steder opretholdes med subsidier</p> <p>Selektiv fragttøtte</p>
Delmål	<p>Den private andel af boligmassen øges fra de nuværende 25-30 pct. til 40 pct. i 2014, og den off. ejede del af bolig-byggeriet skal reduceres med 5 pct. pr. år</p>	<p>Subsidieringen af trafikstrukturen skal reduceres med 5 pct. pr. år frem til 2014</p>	<p>Udbredelsen af Internet forbundne computere i hjemmene skal stige med 10 pct. pr. år frem til 2014 og virksomheder skal på markedsmæssige vilkår kunne anvende IKT-løsninger, som er standard i de nordiske lande</p>	<p>Der skal i 2014 gælde tilnærmelsesvis omkostningsægte takster for offentlige infrastruktur-ydelser</p>
Initiativer	<p>Fra lejer til ejer</p> <ul style="list-style-type: none"> - Boligreformen fortsættes - Personaleboligsystemet reformeres - Bevillingsprocessen justeres - Forskning i gode og billige byggematerialer og processer 	<p>Fra forvridende enspriser til kostægte priser</p> <ul style="list-style-type: none"> - Konsekvensberegninger af takstændringer - Forslag til kompensationsordninger - Beregning af de stedbestemte omkostninger - Ændret prispolitik 	<p>Fra isolerede delmarkeder til digitalt Grønland</p> <ul style="list-style-type: none"> - IKT anvendelse i offentlig forvaltning og service, i sundhedssektoren og inden for uddannelsessystemet - Tidssvarende infrastruktur 	<p>Fra forvridende enspriser til kostægte priser</p> <ul style="list-style-type: none"> - Konsekvensberegninger af takstændringer - Forslag til kompensationsordninger - Beregning af de stedbestemte omkostninger - Ændret prispolitik

3.4. Infrastruktur og boliger

3.4.1. Eksisterende rammer og instrumenter

Effektive transportmuligheder og forsyningen af boliger er vigtige for erhvervsudviklingen

En tidssvarende og effektiv infrastruktur er af afgørende betydning for virksomhedernes udviklingsmuligheder. Sikring af effektive transportmuligheder (havne, lufthavne og til dels veje) og forsyningen af boliger er vigtige, hvis Grønland ønsker at styrke erhvervsudviklingen. På tilsvarende måde er det indlysende, at sikring af effektiv forsyningsvirksomhed (energi- og vandforsyning) har betydning for virksomhedernes udvikling.

Udbuddet af boliger planlægges af det offentlige ud fra behov og bevillinger. Boligselskabet INI A/S er tillagt en særlig kompetence som administrationselskab for de hjemmestyreejede samt en stor del af de kommunale boliger. Det er tanken, som en del af boligreformens 3. fase, at oprette egentlige boligselskaber, der bliver ansvarlige for boligmassen.

Der eksisterer i dag en særlig opsparingsform – en Nanoq-konto – der med skattebegunstigelse og rentepremie tilskynder bl.a. til opsparing til boligformål.

Det manglende incitament til at eje egen bolig hænger sammen med det offentlige byggeri og subsidieringen heraf.

M.h.t. omkostninger i det offentlige byggeri bemærkes, at kapitalafkastet beregnes med 1,5 pct. af opførelsesomkostningen, dog maksimalt med 225 kr./m² (svarende til en opførelsesomkostning på 15.000 kr./m²). Denne meget lave kapitalforrentning svarer reelt til et subsidium og gør, at privat udlejningsbyggeri ikke er konkurrencedygtigt.

De afsatte midler til vedligehold i de offentlige boliger er alt for lave til at kunne finansiere planlagt og periodisk vedligeholdelse. Landsstyret har tidligere anslået, at der årligt bør afsættes 1,5-2,0 pct. af opførelsesudgiften til planlagt vedligeholdelse af bygninger og anlæg. Med de nuværende kvadratmeterpriser svarer det til 200-300 kr. pr. m² pr. år. I øjeblikket budgetteres vedligeholdelse med beløb, der kun udgør ca. 1/3 heraf.

Grønlands trafikinfrastruktur er præget af, at al mellembys trafik foregår til vands eller i luften. Der er kun få veje, men forslag om at anlægge en vej mellem Sisimiut og Kangerlussuaq og vejanlæg mellem Narsaq, Narsarsuaq og Qaqortoq.

En bedre sammenhæng mellem hovedlufthavn og vækstcentre vil kræve betydelige investeringer

Den civile lufttrafik er baseret på to militærstrategisk placerede lufthavne og en række mindre lufthavne. Der er forslag om forlængelse af landingsbanerne i Ilulissat og Nuuk.

En bedre sammenhæng mellem hovedlufthavn og vækstcentre vil kræve betydelige investeringer enten i kraft af lange veje til tilknyttede områder eller ved etablering af nye lufthavne i vækstcentrene.

Lufttrafikken præges også af urentable lufthavnsanlæg i Vest- og Nordgrønland med begrænsede trafikmængder. Al lufttrafik nord for Ilulissat, på Østkysten og regionalt i Sydgrønland er i dag offentligt subsidieret.

Teleinfrastrukturen består af almindeligt telefonnet og ISDN. Der er endnu ikke ADSL-linjer, men dog planer om at indføre dette i 2004. Grønland synes at have opnået en billig transatlantisk infrastruktur med TELE Greenlands medejerskab af INMARSAT satellitsystemet, men der er potentielle flaskehalsproblemer såvel her som andre steder i infrastrukturen.

Infrastrukturområdet er præget af ensprissystemet

Infrastrukturområdet er præget af ensprissystemet, som sikrer lave priser på nødvendighedsvarer og næsten ens pris på varer uanset hvor i Grønland, de sælges. Ensprissystemet er, foruden vareforsyningen til bygder og yderdistrikter, konsekvent udbredt på infrastrukturområdet.

3.4.2. Vision, mål og initiativer

Infrastrukturen og boligmarkedet skal understøtte arbejdskraftens og erhvervslivets mobilitet og tilbyde rammer til konkurrencedygtige priser

Infrastrukturen og boligmarkedet skal understøtte arbejdskraftens og erhvervslivets mobilitet og tilbyde rammer til konkurrencedygtige priser. Det er visionen. Indsatsområdet er sammensat af en række elementer, der alle er en del af de fysiske rammer, som virksomhederne arbejder inden for: Transportinfrastruktur, IKT-infrastruktur og boliger. Alle disse fysiske rammer har i deres nuværende opbygning en negativ indvirkning på mobiliteten og dermed dynamikken i erhvervslivet og samfundet i øvrigt. Udbuddet af boliger svarer ikke til efterspørgselen, og boligerne er ofte bundet til stillinger, hvilket hindrer jobmobilitet. Der er en dyr infrastruktur, som følge af bl.a. geografiske forhold, som bliver bestemmende i stedet for i højere grad at søge at udviske afstande med den moderne infrastruktur: Informations- og kommunikationsteknologi.

Trafik- og telestrukturen skal optimeres i forhold til de mest rentable ruter/linjer, og nyinvesteringer prioriteres til de områder, hvor potentialet for rentabel erhvervsudvikling er størst.

Udover at virke hæmmende for mobilitet og dynamik med den nuværende udformning og kvalitet af de fysiske rammer er infrastrukturen en betydelig belastning for de offentlige budgetter. Derfor er det overordnede mål for området, at trafik- og telestrukturen optimeres i forhold til de mest rentable ruter/linjer i skibs- luft- og datatrafikken, og at nyinvesteringer på trafik-, IKT- og boligområdet prioriteres til de områder, hvor potentialet for rentabel erhvervsudvikling er størst. Det overordnede mål er ikke umiddelbart målbart, idet målet skal favne alle de forskellige elementer, som indsatsområdet rummer.

Målbarheden fås ved at måle på følgende delmålsætninger:

1. Subsidieringen af trafikstrukturen skal reduceres med 5 pct. pr. år frem til 2014, og der skal i 2014 være tilnærmelsesvis omkostningsægte takster for offentlige infrastrukturydelser i de enkelte kommuner eller regioner.
2. Den private andel af boligmassen øges fra de nuværende 25-30 pct. til 40 pct. i 2014, og den offentligt ejede del af boligbyggeriet reduceres med 5 pct. pr. år.
3. Udbredelsen af internetforbundne PC'ere i hjemmene stiger med 10 pct. frem til 2014, og virksomhederne skal på markedsmæssige vilkår kunne anvende IKT-løsninger, som er standard i de nordiske lande.

Uden virksomheder, der skaber eksportindtægter, kan der aldrig skabes en selv-bærende økonomi i Grønland

Indsatsområdets helt afgørende betydning er via ensprissystemet. Systemet gør det vanskeligt at skabe virksomheder, der kan klare sig i den internationale konkurrence. Uden virksomheder, der kan skabe eksportindtægter, kan der aldrig skabes en selv-bærende økonomi i Grønland. En acceptabel levestandard for borgerne skal sikres på anden vis end gennem uigennemsigtige takster og trafik-subsidier.

Fra forvridende enspriser til kostægte priser

Hvad

For at sikre vækstområderne en chance for at blive internationalt konkurrencedygtige, skal der ske en gradvis tilpasning af taksterne for bl.a. el, vand og telekommunikation, således at de afspejler produktionsomkostningerne de enkelte steder. Problematikken har været erkendt gennem mange år, men løsningsforslagene strandede i bureaukrati og manglende politisk stillingtagen til reformforslag. Der har været foreslået flere modeller, der alle har en vis form for kompensation indbygget.

Takstomlægningen kan, for de områder hvor afvigelsen mellem den kostægte pris og ensprisen er meget stor, ske over en årrække, men bør være fuldstændigt gennemført inden 2014. Takstændringen bør ske for alle forbrugergrupper, dvs. såvel almindelige takster som særlige erhvervtakster. Der skal dog være mulighed for at yde særlige storkunderabatter.

Det bør undersøges, om også enspriselementer på andre infrastrukturområder - de kilometerbaserede billetpriser på skibs- og flytrafikken samt de tilnærmede enspriser på skibsgodstrafikken skal inddrages i en reform.

Hvordan

- Der skal gennemføres konsekvensberegninger for, hvordan takstændringer vil påvirke virksomheder og husstande.
- Der skal udarbejdes forslag til eventuelle kompensationsordninger, der dog ikke må rette sig direkte mod sænkning af priserne.
- Nukissiorfiit og Tele Greenland skal indrette sine takst- og regnskabssystemer således, at det er muligt at beregne de stedbestede omkostninger og de deraf beregnede forbrugstakster præcist.
- KNI Pilersuisoq skal ændre sin prispolitik på varer og brændstoffer, og Landsstyret skal godkende denne ændring i servicekontrakt.

Hvad skal der til

Der skal træffes nødvendige politiske beslutninger om takstreform.

Ophævelse af ensprissystemet vil ikke i sig selv kræve ekstra ressourcer, idet der blot er tale om at fjerne betalingen fra kunderne i nogle byer til kunder i andre byer og bygder, der således selv må finansiere deres energi- og vandforbrug. Dette vil sikkert indebære et politisk ønske om at kompensere yderdistrikter eller fiskeindustrien på anden måde. Hvis initiativet skal have positiv effekt, er det væsentligt, at en sådan kompensation sker som direkte tilskud over finansloven - og ikke som krydssubsidiering via forsyningsselskabet.

At de fysiske rammer hæmmer mobilitet og dynamik i samfundet hænger sammen med, at boligerne ikke hidtil alene er blevet bygget efter behov og efterspørgsel, men også som led i en bosætningspolitik. Byggeriet har ikke været styret af befolkningens ønsker og behov, men af et overordnet politisk ønske om at sikre grundlaget for bosætning i mindre byer og bygder. Den offentlige dominans i sektoren er markant, meget få ejer egen bolig, og der genereres derfor heller ikke privat opsparing via boligmassen, som det kendes fra de mange andre lande.

Fra lejer til ejer

Hvad

I den igangværende boligreform arbejdes der på at gøre boligmarkedet mere omkostningsægte og øge andelen af andels- og ejerboliger. Der er indført mere omkostningsægte huslejer i det offentlige byggeri og boligbørnetilskuddet er afskaffet for højindkomstfamilier. Samtidig er udlånsordningerne forenklet og bl.a. reglerne for etablering af andelsboliger er gjort mere smidige. Men hvis der ønskes en væsentlig forøgelse af antallet af borgere, der kan og vil være boligejere, er der behov for yderligere ændringer på en række områder.

Der må, udover initiativerne i boligreformens forskellige faser, tages initiativer på områder som byggeomkostninger og investeringsplanlægning, så det bliver økonomisk muligt for flere at eje egen bolig.

Hvordan

Den igangværende boligreform følges op med:

- Bevillingsprocessen bør indrettes således, at byggeri kan gennemføres bedst og billigst i forhold til byggesæsonen. Desuden bør der sætte fokus på forskning, der kan indføre nye og mere effektive byggemetoder.
- Personaleboliger hæmmer mobiliteten på arbejdsmarkedet, og det bør undersøges hvorledes og med hvilke konsekvenser begrebet kan afskaffes.
- Alternative finansieringsordninger på det private boligmarked bør undersøges nærmere. De offentlige støttemidler til andelsboliger og 10/40/50-byggeri bør være tilstrækkelige, og afsættes som puljemidler, således at konkrete byggeprojekter ikke skal afvente optagelse på finanslov/kommunebudget, men kan igangsættes så snart de øvrige forhold er i orden.

Hvad skal der til

Der skal inddrages et bredt udvalg af aktører. Udover de offentlige myndigheder er det vigtigt, at også anlægsbranchen og større anlægsinvesterende virksomheder tager ansvar for processen.

Bevillingsprocedurer og planlægning vedr. byggeri hos Hjemmestyret og i kommunerne skal ændres. Boligreformen skal fortsættes og gerne i højere tempo.

Center for Arktisk Teknologi skal gennem målrettet forskning medvirke til udvikling og indførelse af bedre og billigere byggemetoder i Grønland.

IKT reducerer fysiske barrierer

De fysiske afstande og det spredte bosætningsmønster giver den digitale infrastruktur afgørende betydning. IKT reducerer fysiske barrierer inden for bl.a. undervisning, sundhed og administration, og skaber flere muligheder for samspil på tværs af geografiske grænser mellem studerende, mellem virksomheder og mellem virksomheder og videninstitutioner – også uden for landets grænser. IKT kan skabe tryghed og give helt nye muligheder, når Grønland ikke længere består af isolerede delområder. Det kræver, at de fysiske muligheder er der, men der skal også fokus på anvendelsen. Der er behov for udvikling og uddannelse.

Fra isolerede delmarkeder til det digitale Grønland

Hvad

IKT - Informations- og Kommunikationsteknologi - er i dag Grønlands tredje trafiksystem og det, der reelt binder Grønland sammen. Det er samtidig forudsætningen for, at Grønland kan blive et sammenhængende land i samspil med en globaliseret verden. Der er allerede skabt et godt grundlag i den nationale IT-strategi og udredningsarbejde om EDB i uddannelserne fra 2003. Det er nu afgørende at skabe en politisk opbakning til en samlet strategi og implementering af sektorstrategier.

Bevillingerne på de årlige Landstingsfinanslove til udvikling, understøttelse og implementering af IKT-området bør målrettes i forhold til de vedtagne strategier. Herunder skal der udpeges og prioriteres konkrete fokusområder, så erhvervslivet kan målrette dets indsats og investeringer. Der skal afsættes midler på de offentlige budgetter til egentlige udviklings- og driftsopgaver, som udbydes til private.

Der skal sættes ind både i forhold til de fysiske rammer og anvendelsen af IKT. Der skal ske en videreudbygning af tele-infrastrukturen, således at tidssvarende og hurtige IKT-løsninger kan tages i anvendelse af så mange som muligt.

Anvendelse og udvikling af IKT-løsninger skal sættes i gang inden for kommunikation, offentlig service, uddannelse og videreuddannelse på alle niveauer samt telemedicin, sidstnævnte fx med brug af fjerndiagnosticering og tolkning af røntgenbilleder over internettet eksempelvis i Indien, hvor dette pt. er billigst med samme kvalitet.

Hvordan

- Start af et pilotprojekt så elever på forskellige klassetrin kan få adgang til hjemlån af pc med internetadgang efter gennemførelse af "PC-kørekort" uddannelse (EU-standard). På baggrund af de indhøstede erfaringer iværksættes generelle ordninger.
- Etablering af et fælles projekt mellem kommunerne og Grønlands Hjemmestyre med henblik på at udvikle brugen af IKT i den offentlige forvaltning og herunder medvirke til at forbedre den offentlige service over for borgere og virksomheder.
- Tele-infrastrukturen opdateres og tilpasses til at kunne understøtte initiativets gennemførelse og til at kunne levere rammerne for de grønlandske virksomheders udvikling ved brug af IKT-løsninger.
- IKT-løsninger stilles til rådighed så mange steder som muligt og takstmæssigt så billigt som muligt for på denne måde at skubbe på udviklingen af IKT-løsninger og anvendelse af disse.

Hvad skal der til

Der skal etableres et bredt samarbejde mellem edb-branchen, det offentlige, uddannelsesinstitutionerne, TELE Greenland A/S og befolkningen.

IT-koordinatoren i Grønlands Hjemmestyre skal frigøres til at samle trådene og være tovholder i processen i nært samspil med IT-rådet.

Med hensyn til den fysiske infrastruktur er der behov for at genoverveje strukturen m.h.t. lufthavne, veje m.v. og en gang for alle at få fastlagt en struktur, der understøtter den ønskede udvikling på de andre områder, og som samtidig så vidt muligt er økonomisk bæredygtig. Der skal være en gennemsigtig og stabil politik, en langsigtet planlægning, som kan udgøre det rette grundlag for erhvervslivets vækst og investeringer.

Iværksætter

Vision	<i>En levende iværksætterkultur udgør et bærende element i udvikling af et dynamisk erhvervsliv</i>			
Mål	<i>I 2014 skal antallet af nyetablerede virksomheder være 50 pct. højere end det var i 2004</i>			
Generelle rammer	Finansiering	Kompetenceudvikling	Rådgivning	Offentlig sektor generelt
Rammer og Instrumenter	<p>Off. finansieringsstøtte til etablering af egen virksomhed og produktudvikling</p> <p>Generationskifteordning</p> <p>Øvrige finansieringskilder</p>	<p>Uddannelseskurser</p> <p>Folkeskoler, erhvervs- og brancheskoler</p> <p>Turismeuddannelse</p>	<p>Erhvervsudviklings-selskaber</p> <p>Kommuners og regionale sammenslutningers rådgivningsindsats</p>	<p>Generelle lovgrundlag</p>
Delmål		<p>Andelen af iværksættere, som har en kompetencegivende uddannelsesbaggrund og/eller har benyttet sig af iværksætterkurser skal være stigende.</p>	<p>Med udgangspunkt i virksomheder etableret i 2004 vokser nye virksomheders overlevelsesrate efter 3 års eksistens med 10 pct. frem mod 2014</p>	<p>Den gennemsnitlige sagsbehandlingstid for ansøgninger til det offentlige skal reduceres</p>
Initiativer	<p>Fra støtte til udvikling</p> <ul style="list-style-type: none"> - Grønlands Uddannelses- og Vækstfond 	<p>Fra udbuds- til efterspørgselsstyrede uddannelsesstilbud</p> <ul style="list-style-type: none"> - Benchmarking - Øgede kompetencer i engelsk/dansk - Ret/pligt til opkvalificeringskurser for lærere - Mentorordninger mellem skoler og erhvervsliv 	<p>Fra løsrevne produktideer til markedsdrevet innovation</p> <ul style="list-style-type: none"> - Erhvervsfremmestruktur - Samarbejde med videncentre også uden for Grønland - Innovationsordning efter klippekortsprincippet samt en faseopdelt støtteordning 	<p>Fra isolerede delmarkeder til digitalt Grønland</p> <ul style="list-style-type: none"> - IKT-anvendelse i offentlige forvaltning og service.

3.5 Iværksætteri

3.5.1. Eksisterende rammer og instrumenter

De eksisterende erhvervsudviklingselskaber (Greenland Tourism A/S - Grønlands Turistråd (GT), SULISA A/S og til dels Greenland Ressources A/S) bistår iværksættere med rådgivning (udformning af ansøgninger til støtteordninger og mere konkret finansiel rådgivning etc.), vejledning, erfaringsudveksling mv. Greenland Ressources yder rådgivningen på kommerciel basis rettet mod råstofsektoren. Lokalt yder kommuner og lokale erhvervsråd basisrådgivning til iværksættere i forbindelse med opstart og udvikling af virksomheder.

Få kursus- og uddannelsesaktiviteter målrettet iværksættere og nystartede virksomheder

Kun i ret beskedent omfang – og primært inden for turismeerhvervet – er der gennemført kursus- og uddannelsesaktiviteter målrettet iværksættere og nystartede virksomheder. Turismeuddannelsesudvalget Takuss udbyder imidlertid en del meget søgte, turismespecifikke kursusaktiviteter, bl.a. iværksætterkurser.

Iværksætteres behov for rådgivning er forskellige

I Viborg Amt, Danmark, er udgangspunktet i iværksætterindsatsen at "sortere" iværksættere, så ikke alle får samme rådgivning, men efter behov. Der er stor forskel på at ville have sin egen frisørsalon og at sætte et nyt produkt i produktion.

Der lægges vægt på, at rådgivning og sparring skal udføres af erfarne sparringspartnere, som kan tilføre eller formidle tilførsel af nødvendige kompetencer, som iværksætteren ikke er i besiddelse af. Indsatsen er organiseret i et bredt samarbejde mellem kommuner/erhvervsråd, amtet og med TIC (den danske pendant til SULISA) i en koordinerende rolle. Der er som led i opkvalificeringen af indsatsen gennemført et kompetenceudviklingsforløb for erhvervscheferne.

Den overordnede målsætning for Viborg Amt er gennem organiseret rådgivning at hæve overlevelseshraten blandt nystartede virksomheder fra 60 til 70 pct. Overlevelseshraten blandt virksomheder, der har modtaget rådgivning efter start i 1998, ligger på 73 pct.

Ved etablering af virksomheder inden for turistsektoren og de landbaserede erhverv kan der opnås op til 50 pct. garanti for underliggende banklån. Denne ordning har eksisteret siden 1999 og er meget anvendt af mindre virksomheder.

Stigende efterspørgsel efter tilskud til produktudvikling

Der ses desuden en stigende efterspørgsel blandt mindre virksomheder efter tilskud til produktudvikling inden for de samme erhvervssektorer. Ordningen er også anvendt af iværksættere og har ligeledes eksisteret siden 1999.

Mange virksomheder står over for et generationsskifte

En anden mulighed for iværksætteri er overtagelse af en eksisterende virksomhed i form af et generationsskifte. Ligesom i mange andre lande står adskillige virksomheder i Grønland i dag over for et generationsskifte. Der er etableret en

skattefinansieret ordning, til at lette generationsskifte, men den anvendes stort set ikke.

I dag er der to banker med filialer på det grønlandske marked, GrønlandsBANKEN og Sparbank Vest Grønland. Begge banker har betydeligt større udlånspotentialer end deres nuværende portefølje. De større hjemmestyrejede selskaber og i et vist omfang også de private virksomheder dækker dele af deres finansieringsbehov i udlandet. Således opererer en række banker og finansieringsinstitutter i Grønland, men i praksis kan især mindre iværksættere have svært ved at drage nytte heraf.

Vestnordenfonden er til stede i Grønland og yder lidt mere risikovillige lån, men kapaciteten er begrænset, og der meldes også om for ringe projektbearbejdning. Hotelfinansieringsfonden Unnuisa eksisterer fortsat; men har pt. næsten ingen midler til udlån.

Den offentlige administration er også en væsentlig ramme for iværksætteri, uanset om der skal etableres en helt ny virksomhed eller blot iværksættes nye produktioner. Det offentlige har som myndighed ansvaret for en række opgaver af betydning for virksomhederne, bl.a. behandling af ansøgninger om tilskud og ansøgninger om tilladelser bl.a. inden for miljøområdet.

3.5.2. Vision, mål og initiativer

En levende iværksætterkultur udgør et bærende element i udvikling af et dynamisk grønlandsk erhvervsliv

Antallet af nyetablerede virksomheder i 2014 skal være 50 pct. højere end i 2004

Hvis visionen - at en levende iværksætterkultur udgør et bærende element i udvikling af et dynamisk grønlandsk erhvervsliv - skal realiseres, er det afgørende, at antallet af nyetablerede virksomheder i 2014 skal være 50 pct. højere end i 2004. Disse virksomheder skal overleve på et marked med hårde betingelser i form af store monopoler m.v. Det nødvendiggør vejledning og rådgivning og tilførsel af kompetencer til iværksætterne. Det er det offentlige system, der tilvejebringer denne viden, og det offentlige system har også en forpligtelse til at sikre, at administrationen ikke hæmmer iværksætterlysten ved tungt bureaukrati og udviklede regler.

Der skal følges op ved at måle på følgende delmålsætninger:

- Med udgangspunkt i virksomheder etableret i 2004 vokser nye virksomheders overlevelsesrate efter tre års eksistens med 10 pct. point frem mod 2014.
- Andelen af iværksættere, som har en kompetencegivende uddannelsesbaggrund og/eller benytter sig af iværksætterkurser, skal være stigende.
- Den gennemsnitlige sagsbehandlingstid i forbindelse med ansøgninger til det offentlige skal reduceres.

Flere iværksættere kræver ændringer inden for de andre indsatsområder

Målsætningerne opfyldes ved at gennemføre en række af de initiativer, der nævnes under de andre indsatsområder. Privatisering og udlicitering skaber de nødvendige åbninger for det private initiativ. En styrket rådgivningsfunktion, nævnt under innovation, vil have afgørende betydning for overlevelsesraten. Det samme vil netværk mellem virksomheder, idet mange iværksættere oplever, at det værste er at være alene med de mange små og store problemer, de støder på i det daglige arbejde.

Opstart af nye virksomheder kræver også kapital. Kilder hertil kan måske være egenfinansiering fra egen bolig, men der kan også være behov for risikovillig, kompetent kapital. Kapital kan være nødvendig til opstart, men også til innovative og måske risikobetonede projekter i eksisterende virksomheder. Samtidig er der behov for tilførsel af ny viden, der kan ruste grønlandsk erhvervsliv til globaliseringens udfordringer. Derfor skal der også investeres i uddannelse, der retter sig mod erhvervslivets behov.

Fra støtte til udvikling

Hvad

For at skabe bedre forudsætninger for, at det grønlandske erhvervsliv i højere grad kan fungere på markedsvilkår, foreslås etableret en fond, som kunne hedde Grønlands Uddannelses- og Vækstfond (GUV). Fondens formål skal være at medvirke til at skabe fornyelse og vækst i Grønlands erhvervsliv, så målet om en selv bærende økonomi kan nås. Fondens formål er todelt:

For det første skal fonden kunne støtte uddannelsesprojekter, som kan tilføre erhvervslivet øget innovation og fornyelse og på anden vis medvirke til at hæve kompetenceniveauet i det grønlandske samfund og erhvervsliv. Som eksempel på et uddannelsesprojekt kunne der ydes støtte til dygtige studerende, som tager en videregående uddannelse i udlandet mod at forpligtige sig til at vende tilbage til Grønland og arbejde i en grønlandsk virksomhed i en vis årrække.

For det andet skal fonden kunne medfinansiere udviklingsprojekter i eksisterende virksomheder og nye, innovative virksomheder. Et eksempel på et udviklingsprojekt er et feasibility-studie omkring kommerciel udnyttelse af lerforekomster.

Fonden bør ledes af en selvstændig bestyrelse og bestå af personer med en stærk og udviklingsorienteret erhvervsprofil samt eksperter på uddannelsesområdet. For at sikre bestyrelsen den nødvendige handlekraft bør bestyrelsen ikke være for stor.

Det er vigtigt, at GUV ikke blot bliver endnu en tilføjelse til allerede eksisterende støttemuligheder. En forudsætning for etablering af fonden er en sammenlægning med de eksisterende støtteordninger på området. Det vil medføre rationaliseringsgevinster samt give en slagkraftig organisation. Desuden vil brugerne opleve det som en stor fordel med en indgang til offentlige støtteordninger på dette område.

Hvordan

- Der påbegyndes et lovforberedende arbejde med henblik på etablering af fonden, herunder en nærmere afklaring af finansieringsgrundlaget, hvori rationaliseringsgevinsterne ved en sammenlægning indgår.

Hvad skal der til

Fonden kan finansieres gennem tre kanaler. 1) Gennem realisering af "død kapital" i de hjemmestyreejede selskaber 2) En omprioritering af bloktilskuddet 3) Midler fra de eksisterende erhvervsfremme- og efteruddannelsesaktiviteter, som lægges sammen med fonden, herunder bl.a. midler fra SULISA og AEB-indbetalingerne. På længere sigt kan fondens midler på erhvervsudviklingsområdet forventes delvis at kunne finansieres gennem tilbageløb i form af renter eller fortjenester i form af eksempelvis aktiesalg. I starten kan det ikke forventes, at alle fondens midler er tilvejebragt, idet det vil tage tid at frigive midlerne. Det kan derfor være fornuftigt med en trinvis start over 3-5 år, hvor fonden gradvis kan komme til fuld udfoldelse.

Innovation

Vision	<i>Innovation er en væsentlig drivkraft for udvikling af det grønlandske erhvervsliv</i>		
Mål	<i>Mindst tre egentligt innovative projekter årligt, der giver sig udslag i udbud af nye produkter eller serviceydelser. Mindst en af disse skal inden for en periode på tre år eksporteres</i>		
Generelle rammer	Finansiering	Forskning og Udvikling	Offentligt/privat samspil
Rammer og Instrumenter	Støtteordninger Programsamarbejder	Brancheskoler og andre videninstitutioner Center for Arktisk Teknologi (ARTEK)	Erhvervsudviklingselskaber Samspil mellem vidensinstitutioner og virksomheder
Delmål	I 2014 er mindst 75 pct. af støttemidler målrettet udviklingsorienterede formål. Etablering af flere eksportvirksomheder inden for andre sektorer end fiskeriet, så der i 2014 er en eksport-indtjening på min. 20 pct. herfra.	Virksomhedernes investeringer i innovation/udviklingsaktiviteter skal årligt være stigende og i 2014 udgøre mindst samme relative niveau som sammenlignelige virksomheder i de nordiske lande	Et stigende antal samarbejdsprojekter mellem vidensinstitutioner og virksomheder, hvoraf mindst 1 af samarbejdspartnerne er udenlandsk
Initiativer	Fra støtte til udvikling - Grønlands Uddannelses- og Vækstfond	Fra løsevne produktideer til markedsdrevet innovation - Erhvervsfremmestruktur - Samarbejde med videntcentre også uden for Grønland - Pilotprojekt: 3 lovende erhvervsprojekter udvikles af innovationskonsulenter	Fra spredt fægtning til fælles indsats - Fælles strategi- og handlingsplan - Promotion Board - Branding - Oplysning indadtil i Grønland

3.6 Innovation

3.6.1. Eksisterende rammer og instrumenter

Innovation kan foregå "isoleret" hos en idérig person eller virksomhed. Men innovation fremmes af samspil: Mellem mennesker, mellem virksomheder og ikke mindst ved et samspil med videninstitutioner. Rammerne for innovation i Grønland kan med fordel forbedres, så en højere grad af samspil sikres.

Der er kun ganske få erhvervsrettede videninstitutioner

Der er kun ganske få erhvervsrettede videninstitutioner i Grønland, fx Naturinstituttet og ARTEK. Af de eksisterende har kun ARTEK til opgave at indgå i samarbejde med virksomheder for at fremme innovation og udvikle virksomhederne.

Fra offentlig side er der etableret erhvervsudviklingselskaber, som skal understøtte det nødvendige samspil. Erhvervsudviklingselskaberne har som én af deres primære opgaver at opsamle og analysere viden med henblik på at kunne rådgive og fungere som idé-spreder i forhold til at generere innovative tiltag og fremme produktudvikling. Greenland Tourism A/S - Grønlands Turistråd er målrettet turismeerhvervet, SULISA A/S de øvrige landbaserede erhverv og Greenland Resources A/S råstofområdet. På fiskeri- og fangstområdet findes ikke tilsvarende offentlige udviklingsaktiviteter.

Der er stor forskel på, hvordan den offentlige indsats i de forskellige sektorer kommer til udtryk i form af støtte. Den grønlandske lovgivning giver adgang til både lån, tilskud og egentlige kapitalindskud fra offentlig side i landets erhvervs- virksomheder i regi af forskellige ordninger. For turisme og landbaserede erhverv kan opnås tilskud til produktudvikling og garantier for banklån til etablering på op til 50 pct. af lånet.

Relativt få midler til egentlige udviklingsformål

Finansielt er rammerne også uheldige for fiskeri- og fangstområdet. Der afsættes relativt få midler til egentlige udviklingsformål. Til dele af fiskerierhvervet gives der rente- og afdragsfrie landskasselån og diverse generelle tilskud, såsom beskæftigelses-, indhandlings- og brændstofftilskud.

Virksomheder og viden i samspil

Islands "Hornafjörður Science Park" har som sit grundlæggende formål at skabe innovation og give adgang til viden om lokale forhold ved at introducere nye ideer, teknologi og metoder til at styrke uddannelse, udvikling og beskæftigelse i regionen. Dette opnås gennem etablering af et center, som fysisk bringer det lokale universitet, universitetsbiblioteket, det lokale bibliotek, lokale interessenter/virksomheder og udenkommunale institutioner, som beskæftiger sig med Research and Development, sammen.

I Danmark er der oprettet "regionale vækstmiljøer", som er virtuelle centre, der bringer teknologisk service, videregående uddannelsesinstitutioner og virksomheder sammen, alle som aktive partnere. Vækstmiljøet har ofte sin base i et udkantsområde. Eksempler er fiskeri (Hirtshals) og frøavl (Lolland-Falster).

I modsætning hertil er der mange udviklingsmidler rettet mod turismesektoren og de landbaserede erhverv. Der er siden finansloven for 2000 til og med 2003 afsat i alt ca. 8,5 mio. kr. til produktudvikling (inkl. markedsføring i tilknytning hertil) inden for de to sidstnævnte sektorer via erhvervsfremmelovgivningen. På råstofområdet finansieres primært opbygning af viden med henblik på tiltrækning af investeringer.

Grønland har adgang til flere internationale programsamarbejder, hvor innovation indgår som indsatsområder. Dette gælder eksempelvis det efterhånden mangeårige vestnordiske Nordisk Atlantsamarbejde (NORA) og det relativt nye EU-program Northern Periphery Programme (NPP).

Der er relativt få grønlandske virksomheder og institutioner, som hidtil har gjort brug af disse programmer, selv om der dog ses en vis stigende interesse for at indgå i NPP-samarbejdsprojekter.

Typiske barrierer med hensyn til at indgå i disse samarbejdsprojekter er kravene til medfinansiering både fra virksomhederne og nationalt, ujævn formidling af programsamarbejds mulighederne, problemer med partnersøgning samt det forhold, at arbejds sproget i mange projekter er engelsk.

3.6.2. Vision, mål og initiativer

Innovation skal være en væsentlig drivkraft for udvikling af det grønlandske erhvervsliv

Der skal gennemføres mindst tre egentlige innovative projekter årligt

Visionen er, at innovation skal være en væsentlig drivkraft for udvikling af det grønlandske erhvervsliv. Det konkretiseres til, at der skal gennemføres mindst tre egentlige innovative projekter årligt, der giver sig udslag i udbud af nye produkter eller serviceydelser, hvoraf mindst en af disse inden for en periode på tre år også gøres til genstand for eksport. De innovative projekter skal skabes af virksomheder ved en forstærket indsats og et forbedret samspil med videninstitutioner, også uden for Grønland. Udviklingen skal understøttes og fremmes af det offentlige.

Der følges op på målsætningen gennem følgende delmålsætninger:

1. Et stigende antal samarbejdsprojekter mellem videninstitutioner og virksomheder, hvoraf mindst 1 af samarbejdspartnerne er udenlandsk.
2. Fra 2005 er mindst halvdelen af Hjemmestyrets støttemidler, samlet set for alle erhvervene, målrettet udviklingsorienterede formål. I 2014 skal andelen udgøre mindst 75 pct.
3. Etablering af flere eksportvirksomheder inden for andre sektorer end selve fiskeriet, så der i 2014 er en eksportindtjening på min. 20 pct. fra disse.
4. Virksomhedernes investeringer i innovation/udviklingsaktiviteter skal årligt være stigende og i 2014 udgøre mindst samme relative niveau som sammenlignelige virksomheder i de nordiske lande.

Det er et problem, at der på nuværende tidspunkt ikke foreligger statistiske data over virksomhedernes investeringer inden for bl.a. forskning og udvikling. For hurtigst muligt at gøre målet kvantificerbart skal en systematisk dataindsamling og -organisering igangsættes.

Innovation, dynamik og fornyelse skabes først og fremmest af mennesker. Og de mennesker, der får de gode ideer, har brug for støtte og hjælp, så ideerne bliver til mere end idéer – også selv om de måske har en virksomhed i ryggen. Grønland har ikke råd til at tabe gode idéer på gulvet.

Fra løsevne produktidéer til markedsdrevet innovation

Hvad

En af forudsætningerne for en mere selv bærende økonomi er udvikling af nye produkter og serviceydelser, som enten kan forøge eksporten eller begrænse importen. Ét oplagt emne er her levnedsmiddelområdet. Der skal ske en forbedring af den faglige vurdering og rådgivning omkring projekters økonomiske, tekniske, afsætningsmæssige og finansieringsmæssige grundlag samt opbygning af innovative miljøer.

Det er samtidig nødvendigt, at midlerne til erhvervsformål på finansloven i højere grad målrettes til udviklingsorienterede formål i stedet for som nu primært at gå til driftsstøtte og understøttelse af urentable strukturer inden for enkeltsektorer.

Hvordan

- Forenkling og optimering af erhvervsfremmestrukturen både med hensyn til finansiering og organisation. Herunder skal der skabes en mere gennemskuelig arbejdsdeling mellem den offentlige indsats på dels nationalt og lokalt niveau, dels i forhold til den private rådgivningsvirksomhed.
- Øget produktudvikling og innovation ved forbedret samarbejde mellem private virksomheder og uddannelsesinstitutioner. Erhvervslivet og det offentlige skal medvirke til opbygning af innovative miljøer og formidle relevant faglig information til iværksættere og virksomheder. I forhold til at udvikle egentligt innovative projekter etableres samarbejder med relevante danske og internationale innovationscentre og institutioner.
- Igangsæt et konkret pilotprojekt, hvor der ansættes to innovationskonsulenter i SULISA A/S, som skal identificere to - tre lovende erhvervsprojekter og hjælpe til at udvikle disse. På baggrund af bl.a. erfaringerne herfra etableres en innovationsordning efter klippekortsprincippet samt en faseopdelt støtteordning, hvor iværksættere og eksisterende virksomheder kan få rabat til at købe relevant faglig rådgivning hos bl.a. andre revisorer, rådgivende ingeniører m.v.

Hvad skal der til

De økonomiske midler til opfyldelse af initiativerne kan primært fremskaffes ved omprioritering af eksisterende erhvervsstøttemidler og udgifter til servicekontrakter.

Der skal udarbejdes et konkret beslutningsoplæg om den fremtidige erhvervsfremmestruktur.

Indsatsen skal ikke alene fokusere på at skabe nye produkter via teknik og produktion. Det er nødvendigt at arbejde med den grønlandske identitet og selvopfattelse men også med omverdenens opfattelse af Grønland. Inden for virksomhedsverdenen arbejdes der meget med "branding". Produkter kan kopieres, men nogle virksomheder formår at opbygge et brand, en sjæl, som købes sammen med produktet. Det kan ikke lade sig gøre, hvis virksomhedens medarbejdere ikke selv har og føler denne sjæl. På samme måde med Grønland. Grønland skal være et brand udadtil, der går på tværs af turisme og fiskeprodukter. Men det kræver, at medarbejderne – indbyggerne – også føler dette brand, fx ser sig selv som en del af et land, der leverer rene varer af høj kvalitet, og som har en egen kraft.

Fra spredt fægtning til fælles indsats

Hvad

Der udvikles et fælles, stærkt brand for Grønland, der profilerer landet såvel udadtil som indad. Ved en fælles forståelse af, hvilke emner, symboler og historier, der er slagkraftige m.h.t. at sælge produkter og tjenesteydelser fra Grønland, kan de forskellige virksomheders markedsføring udadtil styrke hinanden og opnå synergi og større effekt for de samme midler. Indadtil kan en bevidsthed og stolthed i forhold til produkterne samtidig understøttes. Sidstnævnte vil medvirke til et kvalitetsløft på længere sigt. Oplagte stikord i den historie, der skal fortælles, kan være: arktisk renhed, oprindelighed, den særlige historie og den store natur.

Det er vigtigt, at den udadrettede branding og profilering af Grønland følges op af en indadrettet indsats for at indarbejde brandet. Især er det vigtigt, at øge opmærksomheden på at yde service af høj kvalitet og at levere kvalitetsprodukter på alle niveauer. Indsatsen skal gå på tværs af alle relevante sektorer: IT, kunst og kultur, turismebranche og fødevarerproduktion.

Hvordan

Som første skridt udvikles en fælles strategi- og handlingsplan, som kan give et samlet afsæt for udviklingen af det stærke brand for Grønland, der kan styrke de grønlandske virksomheders eksportmuligheder og tiltrække flere turister. Elementer i handlingsplanen kunne være:

- Etablering af Greenland Promotion Board/handelskammer som en tværgående funktion til bl.a. eksportfremme. Formålet kunne være at koordinere events, messer og andre tiltag i relation til erhvervslivets salgs- og eksporttiltag. Virksomhederne skal være både initiativtagere og aktive medspillere, ellers lykkes det ikke.
- Formidlingsindsats: Skal produkter sælges til højere pris, kræver det mere opmærksomhed, bedre service og markedsdrevet innovation.
- Øget information rettet mod befolkningen som helhed - en folkeoplysende indsats - bl.a. gennem TV og en informationsportal på internettet.

Hvad skal der til

Udviklingen af brandet skal ske i et samarbejde, der involverer såvel eksportorienterede virksomheder, Greenland Tourism A/S - Grønlands Turistråd, SULISA A/S og Grønlands Hjemmestyre.

Som et led i den nævnte handlingsplan skal der udarbejdes et finansieringsgrundlag, hvor der kan tages udgangspunkt i de nuværende allerede anvendte udgifter til markedsføring, og der kan overvejes indførelse af brugerbetaling.

Fodnoter:

- ¹ *SULISA A/S mfl. (1998) – "Mål og strategier i den grønlandske erhvervsudvikling".*
- ² *Selvstyrekommissionen nævner i sin betænkning 4 ud af 10, hvilket imidlertid er et tal der bygger på Levevilkårsundersøgelsen fra 1994. Resultaterne herfra bygger på selvopgivne oplysninger, og er en mindre troværdig kilde i forhold til tælling af personer med formel uddannelse.*
- ³ *HS Analyse, 'Hvem får en uddannelse?, 2001, indikerede, at kun ca. en tredjedel af de respondenter (der var hhv. 20, 25 og 30 år på undersøgelsestidspunktet) der angav sig som ét sprogede grønlandere opnåede en uddannelse, men det samme var tilfældet for ca. 70 pct. af de respondenter, der i undersøgelsen angav sig som fuldt dobbeltsprogede.*
- ⁴ *ESPAD99, 'Rusmiddelundersøgelse blandt unge, årgang 1983-1984, i Grønland', Paarisa, 2000.*
- ⁵ *Rapport om den sproglige udvikling i Grønland 1994, Grønlands Statistik, 1996.*
- ⁶ *Omkostningstallet er fra Torshavn region.*